

UDK: 271.22(497.11)
378.62(497.5Zagreb)"1920/1924"

Izvorni znanstveni rad

Primljeno: 26. 2. 2024.

Prihvaćeno: 14. 5. 2024.

DOI: <https://doi.org/10.22586/csp.v56i2.30106>

Istočno-pravoslavni bogoslovni fakultet Sveučilišta u Zagrebu: inicijative, osnivanje, ukidanje*

VELIMIR VESELINOVIĆ

Sveučilište u Zagrebu

Zagreb, Hrvatska

vveselinovic@unizg.hr

Autor se u članku na temelju arhivskoga gradiva pohranjenog u Rektoratu Sveučilišta u Zagrebu, zapisnika sjednica Hrvatskoga sabora i relevantne literature bavi Istočno-pravoslavnim bogoslovnim fakultetom. Riječ je o šestom po redu osnovanom fakultetu u povijesti Sveučilišta u Zagrebu. Prikazuju se inicijative za njegovo osnivanje koje počinju 1861., samo osnivanje 1920., djelovanje i položaj na Sveučilištu te ukidanje 1924. godine. Članak donosi i popis njegovih redovitih studenata i onih koji su dobili apsolutorij.

Ključne riječi: Istočno-pravoslavni bogoslovni fakultet; studij teologije; Sveučilište u Zagrebu; povijest Sveučilišta; hrvatsko-srpski odnosi

Uvod

Godina 2024. obljetničarska je za Sveučilište u Zagrebu. Navršava se 150 godina od otvaranja modernoga sveučilišta u Zagrebu, kao i od rođenja Ladi-slava Polića, zagrebačkoga rektora u dva mandata, dekana i profesora Pravnoga fakulteta te dobitnika priznanja *sub auspiciis regis*. Iste se godine navršava 100 godina od osnivanja Veterinarskoga fakulteta i njegova ulaska u sastav Sveučilišta u Zagrebu, kao i od ukidanja Istočno-pravoslavnoga bogoslovnog fakulteta. Predmet ovoga članka je Istočno-pravoslavni bogoslovni fakultet Sveučilišta Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca u Zagrebu (danas Sveučilište u Zagrebu) od osnivanja 1920. do ukidanja 1924. godine. Članak je utemeljen na arhivskom gradivu pohranjenom u Rektoratu Sveučilišta u Zagrebu. Riječ je o slabo istraženoj temi koja se rijetko i fragmentarno spominje u hrvatskoj historiografiji. Primjerice, Hodimir Sirotković u svojim djelima vezanima uz

---

* Članak je nastao u sklopu znanstvenoga projekta *150 godina modernoga Sveučilišta u Zagrebu*, koji financira i provodi Sveučilište u Zagrebu.

povijest Sveučilišta u Zagrebu koja su objavljena u sveučilišnim spomenicama u jednoj rečenici spominje postojanje toga fakulteta.¹ U recentnim radovima hrvatskih povjesničara o povijesti Sveučilišta u Zagrebu postojanje toga fakulteta čak se i prešućuje.² Njegovo postojanje navodi se u spomenici koju je Sveučilište objavilo 1925. godine.³ Srbijanski povjesničar Aleksandar Raković prvi je u historiografiji objavio znanstveni članak o tom fakultetu, međutim bez korištenja arhivskoga gradiva Sveučilišta u Zagrebu, nego na temelju gradiva pohranjenog u Arhivu Jugoslavije, oslanjajući se najviše na dokumente profesora Vladana Maksimovića, ključne osobe na zagrebačkom Istočno-pravoslavnom bogoslovnom fakultetu.⁴ Isti je autor neznatno dopunjeni članak objavio u Srbiji i na engleskom jeziku.⁵ Na kraju, objedinjene članke autor je uvrstio kao posebno poglavlje u svoju knjigu objavljenu na srpskom jeziku.⁶ Ovim člankom upotpunjuje se jedna praznina kad je u pitanju povijest Sveučilišta u Zagrebu kao najveće visokoobrazovne i znanstvene institucije hrvatskoga naroda. Donijet će nove spoznaje i ispraviti određene Rakovićeve tvrdnje, počevši od toga da prva inicijativa o osnivanju pravoslavnoga fakulteta u sklopu Sveučilišta u Zagrebu dolazi 1903. od srpske elite u Hrvatskoj.⁷

Sveučilište u Zagrebu i inicijative za osnivanje pravoslavnoga fakulteta (1861. – 1918.)

Sveučilište u Zagrebu najstarije je sveučilište s neprekidnim djelovanjem u Hrvatskoj, među starijima u Europi i stožerna je hrvatska nacionalna institucija u području visokoga obrazovanja, znanosti, kulture i umjetnosti. Njegova povijest počinje 23. rujna 1669., kad su poveljom rimsko-njemačkoga cara i ugarsko-hrvatskoga kralja Leopolda I. priznati status i povlastice sveučilišne ustanove tadašnjoj Isusovačkoj akademiji i njezinu studiju filozofije u slobodnom kraljevskom gradu Zagrebu, što je prihvaćeno na saboru Hrvatskoga Kraljevstva 3. studenog 1671. Stoga Sveučilište godinu 1669. uzima kao godinu svojega utemeljenja, a 3. studenoga kao Dan Sveučilišta. Josip Juraj Strossmayer najvažnija je osoba za modernu povijest Sveučilišta u Zagrebu. Vodeći se geslima „Prosvjetom k slobodi” i „Za vjeru i domovinu” inicira i materijalno podržava velike nacionalne projekte kao što je utemeljenje akademije znanosti i potreba osnivanja modernoga sveučilišta u Zagrebu, do kojih dolazi nakon povratka ustavnosti 1860. godine. Na njegov je poticaj 1861.

¹ SIROTKOVIĆ, „Sveučilište između dva rata”, 127; SIROTKOVIĆ, „Prvih 300 godina Zagrebačkog sveučilišta”, 52; SIROTKOVIĆ, „Kratka povijest zagrebačkog Sveučilišta”, 52.

² ŠUTE, „Sveučilište u Zagrebu 1918. – 1990.”; ŠUTE, ŠIMETIN ŠEGVIĆ, „Sveučilište u Zagrebu u ‘kratkim’ 20. stoljeću”.

³ *Sveučilište Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca u Zagrebu*, 71.

⁴ РАКОВИЋ, „Источно-православни богословски факултет”.

⁵ РАКОВИЋ, „Short Existence of the Faculty of Eastern Orthodox Theology”.

⁶ ШИЈАКОВИЋ, РАКОВИЋ, *Универзитет и српска теологија*, 86-105.

⁷ РАКОВИЋ, „Источно-православни богословски факултет”, 222, 237.

Sabor Trojedne kraljevine Dalmacije, Hrvatske i Slavonije (danas Hrvatski sabor) donio zakonsku osnovu o Sveučilištu u Zagrebu, koje se trebalo sastojati od četiri fakulteta: Bogoslovnoga, Pravnoga, Filozofskoga i Medicinskoga.⁸

Budući da je Hrvatski sabor 8. studenog 1861. raspušten, a zakonska osnova o sveučilištu nije dobila vladarevu sankciju, problematika osnivanja modernoga sveučilišta u Zagrebu ostala je predmet rasprava sljedećih saziva Sabora. Unatoč tome, Sabor iz 1861. zauzima važno mjesto u povijesti Sveučilišta u Zagrebu, pogotovo jer se tada raspravljalo i o osnivanju pravoslavnoga fakulteta. Na saborskoj sjednici 7. rujna 1861. Pavao Muhić je kao izvjestitelj govorio o radu saborskoga odbora koji je bio zadužen za izradu zakonske osnove o sveučilištu. Govoreći o ustroju budućih fakulteta u sklopu zagrebačkoga sveučilišta, dotaknuo se i mogućnosti osnivanja pravoslavnoga fakulteta, istaknuvši da je saborski odbor obratio pozornost i na potrebe Pravoslavne crkve, čije je glavno upravno središte bilo u Srijemskim Karlovcima. Držeći da odbor ne može sam odlučivati o tom pitanju, pismeno se obratio srpskom episkopatu, no nije dobio odgovor.⁹ Za podizanje pravoslavnoga fakulteta na istoj saborskoj sjednici zalagao se zastupnik Slavoljub Vrbanić, neargumentirano navodeći da je većina stanovnika u Trojednoj kraljevini pravoslavna, držeći da se odbor treba obratiti srpskom patrijarhu radi osnivanja navedenoga fakulteta.¹⁰ Odgovorio mu je Nikola Horvat ponovivši Muhićeve riječi.¹¹ Dimitrije Lončarević istaknuo je da se pitanje osnivanja pravoslavnoga fakulteta ne može riješiti bez sazivanja Srpskoga crkveno-narodnog sabora.¹² Posljednji zastupnik koji je govorio na temu pravoslavnoga fakulteta bio je German Anđelić. On se zapravo nadovezao na Lončarevićev govor o srpskoj crkveno-školskoj autonomiji te je tražio da se članak 19., koji se odnosio na fakultete, dopuni sljedećim stavkom: „što se tiče fakulteta bogoslovnog crkve pravoslavne ima se saslušati sinod obšte crkve pravoslavne naroda srbskog i obšti srbski narodni sabor”, što je prihvaćeno na sjednici 9. rujna 1861.¹³ Relativnom većinom prihvaćen je prijedlog da sveučilište ima propovjednika za studente katoličke i pravoslavne vjeroispovijesti, a Ladislav Ballog predlagao je propovjednika i za kalviniste te židovske vjernike.¹⁴ Time je okončan prvi pokušaj osnivanja pravoslavnoga fakulteta. Vidljivo je da je saborski odbor pokazao dozu otvorenosti i uključivosti prema Srbima u Hrvatskoj, za koje je taj fakultet i bio predviđen ako su željeli studirati pravoslavnu teologiju.

⁸ O povijesti Sveučilišta u Zagrebu detaljnije vidi u: POLIĆ BOBIĆ, *Sveučilište u Zagrebu*; DELIĆ, GOLDSTEIN, *Sveučilište u Zagrebu*; SOKOL, *Sveučilište u Zagrebu*; ŠIDAK, *Spomenica u povodu proslave 300-godišnjice Sveučilišta u Zagrebu*; KLAJIĆ, *O postanku Zagrebačkog sveučilišta*.

⁹ *Dnevnik sabora trojedne kraljevine*, 782.

¹⁰ *Isto*. Taj dio saborske rasprave spominje i Jaroslav Šidak. Vidi: ŠIDAK, „Sveučilište do kraja Prvoga svjetskog rata”, 92.

¹¹ *Dnevnik sabora trojedne kraljevine*, 782.

¹² *Isto*.

¹³ *Isto*, 783, 785.

¹⁴ *Isto*, 789-791.

Iako je saborski odbor bio svjestan srpske autonomije u pitanju školstva, eventualno podizanje pravoslavne bogoslovije u Srijemskim Karlovcima na rang fakulteta bilo je moguće samo u sklopu sveučilišta i njegova zakona.

Prilikom boravka cara i kralja Franje Josipa I. u Zagrebu u ožujku 1869. Hrvatski sabor predstavkom ga je zamolio da prihvati zakonski članak o utemeljenju sveučilišta u Zagrebu, koji će vladar potvrditi 8. travnja 1869. Zbog političkih okolnosti, pet godina poslije izrađen je novi zakonski članak, koji je zaslugom bana Ivana Mažuranića dobio vladarevu sankciju 5. siječnja 1874. Na saborskoj sjednici 13. listopada 1873. održana je rasprava o zakonskom članku o ustrojstvu sveučilišta u Zagrebu. Tada su predložena dva prijedloga, jedan Zemaljske vlade, drugi Zakonodavnoga odbora, koji je predstavio Franjo Rački kao izvjestitelj, objašnjavajući da je glavna razlika u prijedlozima ta da Vlada predlaže nepotpuno sveučilište sa dva i pol fakulteta, dok Odbor predlaže potpuno sveučilište s četiri fakulteta.¹⁵

Tada se drugi put pokrenulo pitanje eventualnoga osnivanja pravoslavnoga fakulteta. Inicijativa je došla od samo jednoga zastupnika – Milana Mankanca. Govoreći o zakonskoj osnovi o sveučilištu, Mankanec je podržao prijedlog Vlade. Naveo je da on nije protivnik Crkve i svećenstva te da smatra da bogoslovni fakultet ne bi trebao biti u sastavu sveučilišta, držeći da „ono što strogo na bogoslovje spada nije znanost, nego samo znanje, u koliko je pako samo znanje, to se može učiti na liceju, te nije nužno da bude bogoslovje kao takovo na sveučilištu zastupano”.¹⁶ Drugim riječima, Mankanec je zastupao stajalište da bogoslovni fakultet ne bude u sklopu sveučilišta. Međutim, ako bi se išlo na ustroj bogoslovnoga fakulteta, predlagao je osnivanje dvaju fakulteta: katoličkoga i pravoslavnoga, jer „u našem narodu je velik dio pučanstva pravoslavan, te kao zastupnici naroda moramo priznati, da će i pravoslavno pučanstvo sigurno također na uzdržavanje bogoslovnog fakulteta doprinositi, ako je država dužna brinuti se za naobraženje svećenstva, to joj je dužnost prema pravoslavnom svećenstvu isto tako, kao prema katoličkom, a ja nebi znao, dali bi naša domovina osim dva biskupska liceja još i dva fakulteta uzdržavati mogla”.¹⁷ Mankančevim izlaganjem bio je nezadovoljan Rački, koju mu je replicirao, pogotovo na njegove stavove izrečene o bogosloviji kao znanosti i položaju bogoslovnoga fakulteta u sklopu sveučilišta. Mankančevu tvrdnju da bogoslovlje nije znanost nego „znanje”, jer je predmet njegova istraživanja pozitivan i nepromjenjiv, ocijenio je frazom u čije se osporavanje ne namjerava upuštati, navodeći da njegovi (bogoslovski, nap. a.) temelji sežu od 1800., pa i ranije. Kad je riječ o osnivanju pravoslavnoga fakulteta, podsjetio je da je saborski odbor 1861. pozvao nazočne episkope da odgovore jesu li voljni da se taj fakultet osnuje, na što oni nisu ništa odgovorili, a kad su pismeno upitani, očitovali su se da se tu ne može ništa riješiti prije odluke Srpskoga crkveno-narodnog sabora jer to spada pod njihovu autonomiju,

¹⁵ PERIĆ, *Hrvatski državni sabor 1848. – 2000.*, 124.

¹⁶ *Saborski dnevnik*, 744.

¹⁷ *Isto*.

navodeći dalje da se o sveučilištu raspravljalo i 1865., 1867., kao i danas, „a pošto je poznato, da se osnovom bogosl. fakultet katolički uvadja, ipak s one strane nije bilo prigovora niti koja želja očitovana”, završavajući svoje riječi kad je u pitanju pravoslavni fakultet mišljenjem „da sabor nebi bio pozvan, dapače da bi zlo učinio, kad bi sam nekim načinom oktroirao taj bogoslov. fakultet pravoslavni”.¹⁸ Time je Rački jasno upozorio da nije potrebno nasilno osnivati pravoslavni fakultet bez suglasnosti Srpskoga crkveno-narodnog sabora. Smatrajući da ima još nešto reći o bogosloviji i bogoslovnom fakultetu, Makanec je opet tražio riječ inzistirajući da se bez obzira na autonomiju osnuje pravoslavni fakultet, ponavljajući da se on protivi tomu da bogoslovni fakultet bude u sastavu sveučilišta. Među ostalim, Makanec je tada rekao: „Ako je episkopat pravoslavni uvođenje fakulteta bogoslovnoga, to mislim da si je dao sam ‘testimonium paupertatis’. Ako pravoslavni ordinarijat odbija fakultet pravoslavni, ja držim, da država netreba paziti što episkopat pravoslavni govori, nego ima nastojati, da se pravoslavno svećenstvo naobrazi, jer je to njezina dužnost, a episkopatu nemože pripasti pravo, zaprečiti, da se taj fakultet podigne”, nastavljajući dalje u govoru da je pravoslavni fakultet čak i nužniji od katoličkoga zato „što je pravoslavno svećenstvo, bez uvrjede budi rečeno, iza katoličkoga zaostalo. Ako je to istina, onda je nuždan fakultet pravoslavni.”¹⁹ Makanec je tada tražio glasanje da se u službeni naziv zagrebačkoga sveučilišta doda i pridjev „jugoslavensko”, pozivajući se na biskupa Strossmayera te smatrajući Zagreb središtem južnoslavenskih naroda. U ime Vlade odgovorio mu je Pavao Muhić, argumentirajući da je zakonski članak o sveučilištu dobio kraljevu sankciju u kojoj je već naveden naziv sveučilišta i da se kao takav ne može mijenjati, što je prihvaćeno i glasanjem.²⁰

Kad je riječ o politici srpske elite u to vrijeme, pitanju visokoga obrazovanja kroz osnivanje pravoslavna fakulteta očigledno nisu posvećivali veliku pozornost jer su bili preokupirani školskom autonomijom, koja je imala prioritet. Od 1868. autonomijom je u poslovima Crkve, škole i narodno-crkvenih fondova u Karlovačkoj mitropoliji bilo obuhvaćeno sve pravoslavno pučanstvo pod ingerencijom Srpske pravoslavne crkve, kad započinje „intenzivniji proces srbizacije svih pravoslavaca u Ugarskoj i Hrvatskoj”.²¹ Najradikalniji protivnici takva djelovanja bili su pravaški ideolozi Ante Starčević i Eugen Kvaternik, nadahnuti liberalnim zasadama Francuske revolucije, od kojih je potonji Srbe u Hrvatskoj pozivao na lojalnost hrvatskoj domovini, a radi očuvanja prava na njihovu vjeru predložio je osnivanje Hrvatske pravoslavne crkve.²²

¹⁸ *Isto*, 746.

¹⁹ *Isto*.

²⁰ *Isto*, 747.

²¹ RUMENJAK, *Politička i društvena elita Srba u Hrvatskoj*, 19.

²² O izvornoj pravaškoj ideologiji i kasnijim različitim politikama pravaških stranaka detaljnije vidi u: GROSS, *Izvorno pravaštvo*; MATKOVIĆ, *Čista stranka prava*; VESELINOVIĆ, „Pregled razvoja pravaške ideologije i politike”.

Na osnovi zakonskoga članka o sveučilištu svečano je 19. listopada 1874. otvoreno moderno sveučilište u Zagrebu, koje je tada nosilo službeni naziv Kraljevsko sveučilište Franje Josipa I. u Zagrebu. Sveučilište je imalo četiri fakulteta: Bogoslovni (danas Katolički bogoslovni), Pravo i državoslovni (danas Pravni), Mudroslovni (danas Filozofski) i Liječnički (danas Medicinski), za koji je predviđeno da započne s radom kad se steknu materijalni uvjeti. Za prvoga rektora izabran je profesor kanonskoga prava i austrijske povijesti Matija Mesić. Vladar je odredio da ga na svečanosti otvorenja zastupa ban Mažuranić. Prvo hrvatsko sveučilište ustrojeno je prema modelu drugih potpunih sveučilišta u Austro-Ugarskoj Monarhiji koja su se sastojala od četiri fakulteta. Sama svečanost otvorenja započela je liturgijskim slavljinama u sve tri glavne zagrebačke bogomolje: katedrali, sinagogi te pravoslavnoj crkvi.²³

Zagrebačko sveučilište otvoreno je tako bez pravoslavnoga fakulteta, a razlog njegova neosnivanja zasigurno je to što se to pitanje nije nikad pojavilo na Srpskom crkveno-narodnom saboru. Iz navedenih inicijativa bilo je jasno da je taj fakultet bio namijenjen prvenstveno Srbima iz Hrvatske koji su eventualno željeli studirati pravoslavnu teologiju. Dotadašnja pravoslavna bogoslovija, koja se sastojala od škole i internata za spremanje svećenika, nalazila se u Srijemskim Karlovcima, a njezin je rad od 1875. do 1890. zapravo bio dosta neorganiziran i sa slabom nastavom.²⁴ Osim da se pravoslavni fakultet otvori u Zagrebu, takva inicijativa postojala je i u drugim gradovima Austro-Ugarske Monarhije. Primjerice, ugarski ministar prosvjete József Eötvös namjeravao je 1870. u sklopu Sveučilišta u Budimpešti otvoriti pravoslavni fakultet s pravom dodjele doktorata bogoslovlja, kao i seminarij i internat, do čega ipak nije došlo.²⁵ Pravoslavna se teologija u Austro-Ugarskoj Monarhiji mogla studirati jedino nakon što je 1875. otvoreno sveučilište u Černivcima, koje je također nosilo ime po Franji Josipu I., u sklopu kojega je osnovan Grčko-istočni bogoslovni fakultet. S obzirom na to da se nalazio na istočnim granicama Monarhije, bio je uglavnom namijenjen Rumunjima i Rusinima.²⁶ Černivci, koji od 1873. postaju središte Bukovinsko-dalmatinske mitropolije, sa svojim studijem pravoslavne teologije bili su ipak važni i za Srbe iz Monarhije koji su tamo odlazili studirati. Tako su primjerice u ljetnom semestru ak. god. 1910./1911. na sve četiri godine tamošnjega pravoslavnog fakulteta bila 162 studenta, od čega šestorica Srba (po jedan iz Dalmacije i Mađarske te po dvojica iz Hrvatske i Slavonije te Bosne i Hercegovine).²⁷

Godine 1894. u Hrvatskom saboru vodila se rasprava o izmjenama i dopunama sveučilišnoga zakona iz 1874., kad se po treći put javlja prijedlog za osnivanje pravoslavnoga fakulteta. Prijedlog je došao od zastupnika Milana Amruša, koji je na saborskoj sjednici 20. srpnja 1894., navevši da će uvijek biti

²³ AGIČIĆ, „Svečanosti u povodu otvorenja Sveučilišta”, 288.

²⁴ RAKOVIĆ, „Karlovci Seminary”, 585.

²⁵ СЛИЈЕПЧЕВИЋ, *Историја Српске православне цркве II*, 133.

²⁶ RAKOVIĆ, „Karlovci Seminary”, 585.

²⁷ РАКИЋ, *Православни богословски факултет у Черновцима*, 63.

na braniku autonomije srpskoga naroda, držao da sveti sinod ne bi ništa spriječilo kad bi u Zagrebu otvorio pravoslavni fakultet, što bi bilo „vrlo korisno srbskomu narodu”, ocjenjujući da bi se na njemu „sigurno znanstveni niveau sveštenstva pravoslavnoga digao”.²⁸ Znajući da Hrvatski sabor ne može jednostrano odlučiti o tom pitanju, Amruš je predložio zastupniku Pavlu Jovanoviću, koji je ujedno bio član Srpskoga crkveno-narodnog sabora, da inicira tu ideju koja bi mogla lijepo završiti, navodeći da ima informacije da u svetom sinodu ima članova „koji žele, da se u Zagrebu uzpostavi jedna episkopija pravoslavna, tim laglje bi se onda dalo oživotvoriti i teologički fakultet za pravoslavne na zagrebačkoj univerzi”.²⁹ Na tu temu u svojem izlaganju osvrnuo se i ban Khuen-Héderváry, koji je izjavio da će Vlada možda izići s prijedlogom ustroja bogoslovnoga fakulteta za druge vjeroispovijesti, aludirajući najvjerojatnije na pravoslavne vjernike, odnosno grčko-istočne, kako je glasio službeni naziv.³⁰ Pored prijedloga u Hrvatskom saboru za osnivanje zagrebačkoga pravoslavnog fakulteta, u društvenom životu takvi su prijedlozi dolazili i od drugih osoba. Bjelovarski odvjetnik i gradski zastupnik Milan Rojc, koji se zalagao za slogu i zajedničko djelovanje hrvatskoga i srpskoga naroda, krajem prosinca 1898. izišao je s takvim prijedlogom u novinama *Tjednik bjelovarsko-križevački*, a u kasnijem političkom djelovanju kao istaknuti član Hrvatsko-srpske koalicije zalagao se za osnivanje brojnih visokoškolskih ustanova kao što je primjerice prijedlog za osnivanje Liječničkoga fakulteta, koji je podnio u Hrvatskom saboru 1917., a 1920. dodijeljen mu je počasni doktorat Sveučilišta u Zagrebu.³¹ O potrebi osnivanja pravoslavnoga fakulteta u Hrvatskom saboru govorio je 1918. sveučilišni profesor i zastupnik Đuro Šurmin, koji je držao da se on mora osnovati „za uzgajanje pravoslavnog svećenstva” i da je to potrebno jer pravoslavni Srbi također plaćaju zagrebačke sveučilišne profesore.³²

Ne ulazeći detaljnije u djelovanje Srba iz Hrvatske koji su studirali na zagrebačkom sveučilištu od njegova otvaranja do kraja Prvoga svjetskog rata, potrebno je ipak istaknuti njihovu ulogu koja je važna za povijest Sveučilišta u Zagrebu jer su se jednom i oni osvrtnali na nepostojanje pravoslavnoga fakulteta. Grupa srpskih studenata koja je stvorila Društvo za potpomaganje siromašnih a vrijednih Srba slušača na Kr. sveučilištu Franje Josipa I. u Zagrebu pokrenula je 1894. časopis *Omladina* pod uredništvom Petra Belobrka. Taj mjesečnik bio je prvi studentski časopis na Sveučilištu u Zagrebu. Iz kruga oko *Omladine* izašli su mladi ljudi koji su nastojali revitalizirati srpsko-hrvatske odnose. Najistaknutiji među njima bio je Svetozar Pribičević. Na principima srpske *Omladine* i hrvatske Napredne omladine stvorena je Ujedinjena omladina hrvatska i srpska, čija je temeljna misao o jedinstvenoj hrvatsko-srpskoj naciji bila unitaristička i tada se nije mogla afirmirati.³³ Prihod od

²⁸ *Stenografski zapisnici sabora kralj. Hrvatske*, 1509.

²⁹ *Isto*.

³⁰ *Isto*, 1515.

³¹ KARAULA, „Prilozi za biografiju Milana Rojca”, 324, 327.

³² *Stenografski zapisnici Sabora*, 1274.

³³ ARTUKOVIĆ, *Srbi u Hrvatskoj*, 32-33.

prodaje *Omladine* išao je za potrebe navedenoga društva. Časopis je tiskan u Zagrebu, u Srpskoj štampariji, pisan ćirilničnim pismom i najčešće na ekavici. Svojim sadržajem trebao je informirati o radu i životu sveučilišne mladeži, zastupati stav o književnim pojavama u srpskom narodu, ali i biti okrepa u nacionalnom duhu.³⁴ Krajem XIX. stoljeća na zagrebačkom sveučilištu bilo je 70 srpskih studenata. Kad je riječ o sveučilišnim temama, u *Omladini* se pisalo bez navođenja konkretnih primjera da je Srbinu sveučilištarcu problem naći posao u Zagrebu.³⁵ Zanimljivo je da je časopis kao jedan od dokaza o obespravljenosti Srba navodio činjenicu da pravoslavni bogoslovni fakultet nije u sklopu zagrebačkoga sveučilišta.³⁶ Pritom su, kad je o tome riječ, zanemarivali ulogu i činjenicu crkveno-školske autonomije koju je imala Srpska pravoslavna mitropolija sa sjedištem u Srijemskim Karlovcima i stajalište Srpskoga crkveno-narodnog sabora, koji o tome nije raspravljao. *Omladinu* je prije svega karakterizirala isključivost prema Hrvatima i indiferentnost prema egzistencijalnim problemima domovine u kojoj živi srpska mladež. Jedini članak koji je odstupao od toga bio je onaj povodom smrti Franje Račkog³⁷, a u članku „Dvije knjige za narod” osporavalo se Hrvatima da Sveučilište zovu hrvatskim imenom, jer su držali da se s istim pravom, udjelom u financiranju, može zvati i Srpsko sveučilište.³⁸ Najradikalniji protivnici srpskih studenata na Sveučilištu bili su pravaški studenti okupljeni oko ideologije izvornoga pravaštva Ante Starčevića o samostalnoj hrvatskoj državi, koji su nakon raskola u Stranci prava podržali Čistu stranku prava i njezina vođu Josipa Franka, čija je jedna od temeljnih programatskih odrednica bila negacija postojanja srpskoga imena, odnosno Srba u Hrvatskoj.³⁹ Od prvih upisanih redovitih studentica na Mudroslovnom fakultetu 1901. dvije od tri bile su Srkinje i pravoslavke, od kojih je Milica Bogdanović ujedno prva žena koja je doktorirala na zagrebačkom sveučilištu (10. veljače 1906.), i to s povijesnom temom o caru Julijanu Apostatu i njegovu odnosu prema kršćanstvu.⁴⁰ Kad je riječ o srpskim političkim strankama u Hrvatskoj, sve su se one u svojim programatskim dokumentima zalagale za očuvanje srpske školske autonomije, dok temi Sveučilišta nisu davali pozornost. Tek 1899. Srpska narodna samostalna stranka i 1903. Srpska narodna radikalna stranka u svojem političkom programu navode zalaganje da se na Mudroslovnom fakultetu zagrebačkoga sveučilišta otvori katedra za povijest srpskoga naroda i povijest srpske književnosti na kojoj bi predavao Srbin.⁴¹

³⁴ *Isto*, 121-122.

³⁵ *Isto*, 244.

³⁶ *Isto*, 122.

³⁷ *Isto*, 124.

³⁸ *Isto*, 123.

³⁹ GROSS, „Studentski pokret 1875-1914”, 451-461.

⁴⁰ LUETIĆ, „Prve studentice Mudroslovnog fakulteta”, 182, 196.

⁴¹ CIPEK, MATKOVIĆ, *Programatski dokumenti hrvatskih političkih stranaka*, 454; AR-TUKOVIĆ, *Srbi u Hrvatskoj*, 297.

Upravo se 1903., u godini narodnoga pokreta u Hrvatskoj protiv mađarske hegemonije te nasilnoga svrgavanja dinastije Obrenović s prijestolja u Srbiji, među srpskom elitom u Hrvatskoj rađa ideja o tome da se Karlovačka bogoslovija podigne u rang fakulteta koji bi djelovao kao sastavnica u sklopu Sveučilišta u Zagrebu. Izbor se smatrao opravdanim jer je tada Zagreb postao novo političko-gospodarsko središte Srba u Austro-Ugarskoj Monarhiji. Od planirane ideje odustalo se iz dva razloga. Prvi je bio nacionalni, jer se nije htjelo promovirati pravoslavne teologe u doktore teologije u ime austrijskoga cara. Drugi je razlog bio crkveni, jer se Sveti arhijerejski sinod Karlovačke mitropolije nije htio odreći svojega prava postavljanja profesora, u čemu je vidio jamstvo svoje crkveno-školske autonomije.⁴² Nova inicijativa za osnivanje pravoslavnoga fakulteta dolazi u veljači 1914. kad Zemaljska vlada zahtijeva od Karlovačke bogoslovije da izradi elaborat o prerastanju u rang pravoslavnoga bogoslovnog fakulteta. Elaborat je bio izrađen i po njemu je Sveti arhijerejski sinod Karlovačke mitropolije trebao zatražiti od Zemaljske vlade da srpski narod dobije pravoslavni fakultet koji ne bi bio dio nijednoga sveučilišta u Austro-Ugarskoj Monarhiji, nego samostalna ustanova. Pripremljen je i pravilnik rada za budući fakultet. Ti napori prekinuti su smrću administratora Karlovačke mitropolije Mihaila Grujića i početkom Prvoga svjetskog rata.⁴³ Takvo postupanje Karlovačke mitropolije jasno je upućivalo na srpsku isključivost i kršenje austrougarskih zakona, čija su sveučilišta počivala na načelima Wilhelma von Humboldta. Ideja o osnivanju pravoslavnoga fakulteta u Zagrebu ponovno postoji i za vrijeme Prvoga svjetskog rata, za što se zalagala Hrvatsko-srpska koalicija, čime su Mađarima željeli pokazati političku slogu Hrvata i Srba.⁴⁴

Sveučilište u Zagrebu nakon Prvoga svjetskog rata i nove inicijative za pravoslavni fakultet

Nakon Prvoga svjetskog rata Sveučilište u Zagrebu ulazi u novo razdoblje djelovanja. Političke prilike u novostvorenoj jugoslavenskoj državi obilježilo je provođenje centralističke politike vođene iz Beograda. Prvi fakultet nakon rata bio je Gospodarsko-šumarski (danas su njegovi sljednici Fakultet šumarstva i drvne tehnologije i Agronomski fakultet), osnovan 1919. spajanjem Višega gospodarskog učilišta u Križevcima i Šumarske akademije u Zagrebu. U vrlo kratkom razdoblju koje tematizira ovaj članak Sveučilište je nekoliko puta mijenjalo službeni naziv: Hrvatsko sveučilište u Zagrebu (1918.), Sveučilište Kraljevstva Srba, Hrvata i Slovenaca u Zagrebu (1919.), Sveučilište Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca u Zagrebu (1921.). Zakonski propisi prema kojima je bio usmjeravan rad Sveučilišta vrijedio je još iz razdoblja Austro-Ugarske

⁴² ПАКОВИЋ, „Источно-православни богословски факултет”, 222, 237.

⁴³ *Isto*, 221.

⁴⁴ *Isto*, 222.

Monarhije (sveučilišni zakon iz 1874. i dopune iz 1894. i 1918., izbor rektora 1875.). Kad je riječ o počasnim doktoratima, koje Sveučilište dodjeljuje od 1913., oni su u duhu novoga vremena i političkih okolnosti dodijeljeni 1920. Robertu Seton-Watsonu i Milanu Rojcu te 1921. Tomášu Masaryku i Frani Buliću.⁴⁵

U prijelomnoj 1918. dužnost rektora zagrebačkoga sveučilišta obnašao je Ivan Angelo Ruspini, redoviti profesor Bogoslovnoga fakulteta, koji će na inicijativu Liječničkoga fakulteta poslati regentu Aleksandru svečanu adresu u ime Sveučilišta koja je jednoglasno prihvaćena na sjednici Akademičkoga senata 12. prosinca 1918. U njoj se navodi da je pod dinastijom Karadorđević privedeno „sretno do svrhe veliko djelo našega narodnog ujedinjenja, kojim smo oborili tisućljetnu ogradu, što je dijelila istočni svijet od zapadnog”, te da je u tome svaki od naroda sudjelovao: „jedan je sjeme dao, drugi je orao, treći sijao, a bratska sloga i plemenita srca jamče nam, da će žetva biti zajednička.”⁴⁶ Sveučilište je dakle kao institucija nesumnjivo pozdravilo stvaranje jugoslavenske države, vjerujući da će u njoj svi narodi biti ravnopravni. Regent Aleksandar na adresu je odgovorio telegramom zahvale, izražavajući želju da „hrvatsko sveučilište u zagrebu komu je apostol narodnoga jedinstva vladika strossmajer položio temeljni kamen” treba da uz znanost „ulijeva u srca nase jugoslovenske mladosti i veliku mudrost da je jugoslovenskom narodu dosudjen zajednički zivot i smrt i da ce nam samo velika narodna sloga donijeti veliku narodnu slobodu”.⁴⁷

Iznimno važan događaj za Sveučilište bio je posjet regenta Aleksandra Zagrebu u lipnju 1920. Bio je to prvi posjet vladara Sveučilištu nakon prethodna dva iz dinastije Habsburg – princa Rudolfa (1888.) te cara i kralja Franje Josipa I. (1895.). Dana 23. lipnja regenta je u Banskim dvorima primio Akademički senat, a sljedećega dana posjetio je i samo Sveučilište, koje se za taj svečani događaj pripremilo. Regent Aleksandar primljen je u sveučilišnoj auli. Dočekao ga je rektor Ladislav Polić noseći insigniju Sveučilišta, odnosno rektorski lanac kao znak časti.⁴⁸ Rektor Polić zahvalio je regentu na posjetu i održao svečani govor koji je predstavljao odraz tadašnjih političkih prilika i velikih očekivanja koje je hrvatski narod imao od nove države i vladarske dinastije Karadorđević. Tako je među ostalim rekao da će Sveučilište u svojim analima zlatnim slovima zabilježiti regentov posjet „kadno je, prvi put u preko tisućgodišnjoj hrvatskoj historiji, vladalac narodne krvi stupio preko praga Svoga univerziteta. Gle, ojađena sjena Zvonimirova upokojila se i smirena treperi ponad Vašega vedroga lika.”⁴⁹ U govoru je Polić istaknuo ključne događaje koji su doveli do stvaranja jugoslavenske države te je, govoreći o Sveučilištu, naglasio uloge Josipa Jurja Strossmayera i Matije Mesića, koji je kao prvi rektor

⁴⁵ Detaljnije vidi: SIROTKOVIĆ, „Sveučilište između dva rata”; ŠUTE, „Sveučilište u Zagrebu 1918. – 1990.”; ŠUTE, ŠIMETIN ŠEGVIĆ, „Sveučilište u Zagrebu u ‘kratkom’ 20. stoljeću”.

⁴⁶ HR-UNIZG, Opći spisi 1918. Adresa rektora Ruspinija regentu Aleksandru, br. 906, Zagreb, 12. 12. 1918.

⁴⁷ HR-UNIZG, Opći spisi 1918. Telegram regenta Aleksandra rektoru Ruspiniju, br. 953.

⁴⁸ HR-UNIZG, Opći spisi 1920. Okružnica akad. senatu, br. 844, Zagreb, 21. 6. 1920.

⁴⁹ *Sveučilište Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca u Zagrebu*, 73.

pri otvorenju Sveučilišta savršeno spojio „hrvatsko podrijetlo i jugoslavensko obilježje njegovo”.⁵⁰ Govorio je i o sveučilišnoj autonomiji, potrebi da se visokoškolskim ustanovama osiguraju materijalna sredstva i da se nastavnicima jamči potpuna sloboda u znanstvenom radu te da se studentima osigura akademska sloboda. Regent Aleksandar zahvalio je rektoru Poliću na dočeku, navodeći da je na Sveučilište „stupio sa svim poštovanjem prema njenom tvorcu i prema naporima toliko odličnih profesora, koji su u ovom sveučilištu predano trudili, da čitava jata mladih ljudi izađu iza njega što spremniji za javnu službu”, poručujući da mu je drago što će rektor i profesori predajući mladeži znanost „ulevati u ta mlada srca one plemenite osećaje o zadacima naše zemlje, kojima se najbolje može poslužiti bratskom slogom i kojima se svakad rukovodio slavni hrvatski rodoljub vladika Strossmayer, osnivač ovoga sveučilišta”.⁵¹ Regent je 25. lipnja posjetio Sveučilišnu knjižnicu. Akademički senat svjedočio je i tom posjetu.⁵² Kad je riječ o vladarima i odnosu prema njima, smrt kralja Petra I. u kolovozu 1921. dočekana je s tugom na Sveučilištu. Zbog toga je prorektor Ladislav Polić sazvao izvanrednu sjednicu Akademičkoga senata, na kojoj je rektor Karlo Radoničić održao komemorativni govor u čast preminuloga kralja. Opisao ga je kao najvećega pobornika dviju velikih ideja, „narodnog ujedinjenja i građanske slobode”, naglašavajući da je Petar I. ujedinjenjem čitavoga naroda Srba, Hrvata i Slovenaca dao mogućnost „ovom sveučilištu da izvršuje svoju misiju namijenjenu mu od osnivača, velikog vladike Josipa Jurja Strossmayera, da bude hram jugoslovenske kulture koja će se uspješno razvijati u slobodi nauke i nastave”, te je Akademički senat odlučio da će na kraljevu pogrebu izaslanstvo Sveučilišta predstavljati rektor Radoničić i profesor Juraj Majcen.⁵³

O sveučilištima se inače načelno raspravljalo u Privremenom narodnom predstavništvu tijekom srpnja 1919., kad se planiralo dotadašnji srbijanski *Zakon o univerzitetu* iz 1905. protegnuti na novostvorenu jugoslavensku državu. Izvjestitelj je bio zagrebački sveučilišni profesor Ladislav Polić, međutim riješena su samo neka opća pitanja. Tada se raspravljalo o tome treba li bogoslovni fakultet biti samostalna ustanova ili sastavnica beogradskoga sveučilišta. Nakon rasprave, u kojoj su se čula oprečna mišljenja, glasanjem je prihvaćen potonji prijedlog. Na istoj je sjednici osnovano i Sveučilište u Ljubljani.⁵⁴ U svojem parlamentarnom govoru Polić se založio za osnivanje beogradskoga pravoslavnog fakulteta, a osvrnuo se i na zagrebački pravoslavni fakultet, naglasivši da se njegov kolega Đuro Šurmin za vrijeme rata kao član Akademičkoga senata zalagao da se u Zagrebu osnuje zaseban pravoslavni fakultet, što je ponovio kad se u Hrvatskom saboru raspravljalo o Liječničkom fakultetu. Polić je istaknuo da je osnivanje pravoslavnoga fakulteta na

⁵⁰ *Isto*, 74.

⁵¹ *Isto*, 75.

⁵² HR-UNIZG, Opći spisi 1920. Okružnica akad. senatu, br. 844, Zagreb, 21. 6. 1920.

⁵³ HR-UNIZG, Zapisnik izvanredne svečane sjednice akademičkog senata sveučilišta kraljevine SHS u Zagrebu, držane dne 10. augusta 1921. u 6 sati poslije podne u zgradi sveučilišta.

⁵⁴ ENGELSFELD, *Prvi parlament Kraljevstva Srba, Hrvata i Slovenaca*, 247-248.

zagrebačkom sveučilištu bilo „posvećeno ideji narodnog jedinstva: dva paralelna teološka fakulteta na jednom univerzitetu imala su biti simbol za narodno ujedinjenje”.⁵⁵ Iako Šurminovo zalaganje za osnivanje pravoslavnoga fakulteta u Hrvatskom saboru za vrijeme rata nije sporno, u Polićevu govoru nejasno je kako bi se Šurmin za to mogao zalagati na sjednicama Akademikoga senata za vrijeme rata kad on tada nije bio njegov član. Šurmin se za to mogao zalagati jedino ak. god. 1907./1908., kad je bio dekan Mudroslovnoga fakulteta, međutim iz zapisnika Akademikoga senata takvo što nije vidljivo.

Nova inicijativa za osnivanje pravoslavnoga fakulteta u Zagrebu javlja se 1919., kad Zemaljska vlada izražava želju za njegovim osnivanjem, nadajući se podršci vladajućih u Beogradu, koju su dobili u Ministarstvu vjera – ono je zamolilo zagrebačku srpsku crkvenu općinu da budućem fakultetu osigura barem prve privremene prostore za rad držeći da bi njegovo osnivanje bilo u interesu jugoslavenske države i zagrebačke srpske crkvene općine.⁵⁶ Hrvatski ban Ivan Paleček želio je da se pravoslavni fakultet u Zagrebu otvori već akademske godine 1919./1920., smatrajući to prijekom potrebom i jer u državi ne postoji takva visokoškolska ustanova. O tome je Paleček pisao ministru prosvjete Ljubomiru Davidoviću, navodeći da bi prema usmenom prijedlogu ministra vjera Tugomira Alaupovića trebalo četvoricu profesora bogoslovije imenovati redovitim profesorima pravoslavnoga fakulteta u Zagrebu koji bi organizirali budući rad navedenoga fakulteta. To su bili Vojislav Janjić (Beogradska bogoslovija), Simeon Popović (Sarajevska bogoslovija), Vladan Maksimović (Karlovačka bogoslovija) i Irinej Kalik (Zadarska bogoslovija), koji je u međuvremenu preminuo, pa je Alaupović u travnju 1919. Davidoviću predložio imenovanje dr. Irineja Čirića s Karlovačke bogoslovije.⁵⁷

Da se ozbiljno krenulo s realizacijom ideje o osnivanju pravoslavnoga fakulteta u Zagrebu, koja postoji još od 1861., pokazuje Nacrt naredbe Odjela za bogoštovlje i nastavu od 25. ožujka 1919. o ustroju Istočno-pravoslavnoga bogoslovnog fakulteta dostavljen Rektoratu Sveučilišta s pozivom da Akademikni senat izda svoje mišljenje o njegovu ustroju uz dostavljeni nacrt.⁵⁸ O toj temi raspravljalo se 28. ožujka 1919. na 10. sjednici Akademikoga senata, koji su u ak. god. 1918./1919. činili: Ivan Angelo Ruspini (rektor), Julije Golik (prorektor), Hugo Mihalovich (dekan Bogoslovnoga fakulteta), Branislav Dimitrijević (dekan Pravo i državoslovnoga fakulteta), Miroslav Čačković (dekan Liječničkoga fakulteta), Đuro Körbler (dekan Mudroslovnoga fakulteta), Marko Kostrenčić (prodekan Pravo i državoslovnoga fakulteta), Dragutin Mašek (prodekan Liječničkoga fakulteta), Juraj Majcen (prodekan Mudroslovnoga fakulteta) te prodekan Bogoslovnoga fakulteta Franjo Zagoda, koji jedini nije

⁵⁵ *Stenografske beleške Privremenog narodnog predstavnništva*, 150-151; РАКОВИЋ, „Академска и политичка расправа о Богословском факултету”, 119.

⁵⁶ РАКОВИЋ, „Источно-православни богословски факултет”, 222.

⁵⁷ *Isto*, 223.

⁵⁸ HR-UNIZG, Opći spisi 1919. Nacrt naredbe Odjela za bogoštovlje i nastavu o ustroju Istočno-pravoslavnoga bogoslovnog fakulteta na Sveučilištu, broj 283/1919., Zagreb, 25. 3. 1919.

bio na sjednici na kojoj se glasalo o osnivanju Istočno-pravoslavnoga bogoslovnog fakulteta u sklopu zagrebačkoga sveučilišta. Rezultat glasanja pokazao je da zagrebački senatori nisu bili jednoglasni o osnivanju toga fakulteta. Šest ih je glasalo za osnivanje, jedan protiv, a dva su bila suzdržana.⁵⁹ U zapisniku je samo rezultat glasanja, pa ne možemo znati kako je tko glasao. Kad je riječ o Nacrtu naredbe, senatori su bili jednoglasni predlažući određene promjene, od kojih su neke bile jezične forme ili se tražilo da bude u skladu sa sveučilišnim zakonom iz 1874. i kasnijim dopunama. Predloženo je devet promjena, od kojih je najzanimljivija druga, koja predlaže da se u čl. 1. Nacrta naredbe umjesto izraza „peti” stavi „zaseban”.⁶⁰ To je značilo da bi za navedeni fakultet vrijedio zagrebački sveučilišni zakon iz 1874. s kasnijim dopunama te da bi djelovao samostalno u svojoj administraciji i imao vlastite prihode. Na isti način osnovan je 1920. Filozofski fakultet u Skopju, samo što je za njega vrijedio zakon o beogradskom sveučilištu.

Rad na osnivanju zagrebačkoga pravoslavnog fakulteta nije prošao bez negodovanja i otpora. Stranački list Srpske narodne radikalne stranke *Zastava* pisao je da su se zagrebački i beogradski pravoslavni bogoslovni fakulteti osnivali bez javne rasprave i konzultiranja države s vlastima Srpske pravoslavne crkve, držeći da je u tom trenutku njihovo osnivanje nepotrebno. Kad je riječ o zagrebačkom pravoslavnom fakultetu, *Zastava* je kritizirala što nije bila konzultirana Karlovačka mitropolija, koja je također negodovala, smatrajući pritom da je Karlovačka bogoslovija *de facto* već organizirana kao fakultet. Nezadovoljna postupkom osnivanja, Karlovačka bogoslovija uputila je predstavke na nekoliko adresa, među ostalim i Sveučilištu, zastupajući stav da je nepravedno raditi statut fakulteta bez konzultiranja s njima, kao i traženje prvih profesora za fakultet s nižih srpskih pravoslavnih bogoslovija, a tek nakon toga njihove profesore.⁶¹ O predstavci se raspravljalo na Akademickom senatu 10. svibnja 1919., koji je jednoglasno zauzeo stav da nisu mjerodavni zaključivati o tome te su predmet prosljedili Odboru za bogoštovlje i nastavu na daljnje postupanje i obavijestili Karlovačku bogosloviju.⁶² U to je vrijeme Karlovačka bogoslovija bila u teškom položaju jer nije upisivala nove slušače, nego je samo održavala ispite, nadajući se da će se ipak podignuti u rang fakulteta, no političke okolnosti nisu joj išle u prilog jer se radilo na tome da Zagreb dobije pravoslavni fakultet. Toga su vjerojatno i sami bili svjesni. Radi reguliranja plaća svojih profesora Karlovačka bogoslovija poslala je Sveučilištu dopis u kojem moli da ih se obavijesti kolike su plaće zagrebačkih sveučilišnih profesora s Bogoslovnoga fakulteta, što se može tumačiti tako da

⁵⁹ HR-UNIZG, Zapisnik X. sjednice akademičkoga senata u naučnoj godini 1918./1919. držane u Zagrebu 28. ožujka 1919.

⁶⁰ *Isto.*

⁶¹ ПАКОВИЋ, „Источно-православни богословски факултет”, 223-224.

⁶² HR-UNIZG, Zapisnik XI. sjednice akademičkoga senata kr. hrvatskoga sveučilišta u Zagrebu u naučnoj godini 1918./1919. održane dne 10. svibnja 1919.

se razmišljalo o kolektivnim prijelazima u Zagreb nakon osnivanja pravoslavnoga fakulteta.⁶³ Sveučilište je na molbu odgovorilo 19. srpnja 1919.⁶⁴

U Demokratskoj stranci, podijeljenoj na srbijansku i prečansku frakciju, različito se gledalo na osnivanje zagrebačkoga pravoslavnog fakulteta. Predsjednik stranke Ljubomir Davidović smatrao je da se može osnovati tek nakon onoga u Beogradu, koji je vidio kao glavno središte visokoga obrazovanja za pravoslavnu teologiju.⁶⁵ Tome treba dodati da do ozbiljnih previranja u stranci dolazi odmah nakon donošenja Vidovdanskoga ustava. Na jednoj je strani bila grupa oko Svetozara Pribičevića, koja se zalagala za bezuvjetni centralizam, dok je grupa oko Ljubomira Davidovića bila za njegovo ublažavanje i za ustavne promjene da bi se mogao postići sporazum s oporbenim snagama u Hrvatskoj.⁶⁶ O opravdanosti postojanja dvaju pravoslavnih fakulteta može svjedočiti popis stanovništva iz 1921., koji je pokazao da je pravoslavno stanovništvo bilo najbrojnije u jugoslavenskoj monarhiji, a Zagreb je imao potencijal postati jedno od središta za studij pravoslavne teologije s obzirom na udio pravoslavnoga stanovništva ne toliko u samom gradu koliko u županiji, a pogotovo cijeloj Hrvatskoj.⁶⁷

Osnivanje i ustroj Istočno-pravoslavnoga bogoslovnog fakulteta na zagrebačkom sveučilištu

Istočno-pravoslavni bogoslovni fakultet osnovan je ukazom regenta Aleksandra 27. kolovoza 1920. i naredbom od 29. rujna 1920.⁶⁸ Bio je to šesti po redu osnovani fakultet u povijesti Sveučilišta u Zagrebu. Odluku je Akademički senat primio na znanje 6. studenog 1920.⁶⁹ Ukazom regenta Aleksandra od 13. studenog 1920. za prva tri redovita profesora imenovani su Vladan Maksimović, Nikola Đurić i Dimitrije Stefanović, koji su činili Profesorski zbor Istočno-pravoslavnog bogoslovnog fakulteta.⁷⁰ Sva tri profesora došla su s Karlovačke bogoslovije, a Maksimović je radio i kao načelnik odjela u

⁶³ HR-UNIZG, Opći spisi 1919. Dopis uprave pravoslavne srpske bogoslovije u Srijemskim Karlovcima Rektoratu Sveučilišta od 16. 7. 1919. br. 167.

⁶⁴ HR-UNIZG, Opći spisi 1919. Dopis Rektorata Sveučilišta, Zagreb, 19. 7. 1919.

⁶⁵ РАКОВИЋ, „Источно-православни богословски факултет”, 225.

⁶⁶ MATKOVIĆ, *Svetozar Pribičević i Samostalna demokratska stranka*, 55.

⁶⁷ Kad govori o potencijalu Zagreba, Raković donosi popis pravoslavnoga stanovništva za Zagreb, županiju, Hrvatsku i Slavoniju. Izostavio je u članku Dalmaciju, koja se posebno popisivala, s kojom bi broj pravoslavnoga stanovništva u Hrvatskoj bio još i veći. Prema popisu stanovništva 1921. u Kraljevini Srba, Hrvata i Slovenaca broj pravoslavnoga stanovništva iznosio je 5.593.057, od čega ih je u Hrvatskoj bilo 764.901. Usp. RAKOVIĆ, „Short Existence of the Faculty of Eastern Orthodox Theology”, 952-953; *Definitivni rezultati popisa stanovništva*, 2.

⁶⁸ *Sveučilište Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca u Zagrebu*, 71.

⁶⁹ HR-UNIZG, Zapisnik II. redovite sjednice akademičkoga senata Sveučilišta SHS u Zagrebu za naukovnu godinu 1920/21. održane dne 6. novembra 1920. od 18 do 21 sati u dvorani akademičkoga senata.

⁷⁰ *Sveučilište Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca u Zagrebu*, 71.

Ministarstvu vjera.⁷¹ Dana 16. siječnja 1921. za prvoga dekana Fakulteta izabran je Maksimović, dok je Đurić izabran za prodekana. Odluku o tome Akademski senat primio je na znanje 7. veljače 1921. i ona je poslana na potvrdu Povjereništvu za prosvjetu i vjere.⁷² Fakultet je počeo s radom u ak. god. 1920./1921. S obzirom na novonastalu situaciju i postojanje dvaju bogoslovnih fakulteta, na istoj je sjednici Senata odlučeno da u *Akademskim oblastima* dotadašnji Bogoslovni fakultet nosi naziv Katolički bogoslovni fakultet.⁷³ Akademski senat u ak. god. 1920./1921. činili su dotad: Karlo Radoničić (rektor), Ladislav Polić (prorektor), Stjepan Zimmermann (dekan Bogoslovnoga fakulteta), Milivoj Maurović (dekan Pravo i državoslovnoga fakulteta), Fran Smetanka (dekan Liječničkoga fakulteta), Stjepan Ivšić (dekan Mudroslovnoga fakulteta), Andrija Petračić (dekan Gospodarsko-šumarskoga fakulteta), Mladen Pliverić (prodekan Pravo i državoslovnoga fakulteta), Miroslav Mikuličić (prodekan Liječničkoga fakulteta), Stanko Hondl (prodekan Mudroslovnoga fakulteta), Julije Jelenić (prodekan Bogoslovnoga fakulteta) i Franjo Šandor (prodekan Gospodarsko-šumarskoga fakulteta). Nakon što je 8. veljače Povjereništvo za prosvjetu i vjere potvrdilo izbor Maksimovića za dekana,⁷⁴ on je postao i članom Akademikoga senata te je prvi put bio na njegovoj sjednici 3. ožujka 1921., kad se raspravljalo o statutu Fakulteta, na koji su senatori imali određene primjedbe. Predloženi članak 2. dopuštao je da redoviti studenti mogu biti bez položenoga ispita zrelosti, štoviše da takvi mogu položiti rigorozu i steći doktorat, što nije bilo u skladu sa sveučilišnim zakonom iz 1874., na što je Senat upozorio uz dodatak da ako je potreba svećenstva da bude bogoslovaca i bez mature, neka ih se uputi na analogiju na Katoličkom bogoslovnom fakultetu. Zatim, uračunavanje šest semestara suprotno je praksi zagrebačkoga sveučilišta. Senat je dao mišljenje da se mogu uračunati redovito najviše dva semestra, a samo u prijelaznom stadiju iz Karlovačke bogoslovije da se dopusti uračunavanje najviše četiriju semestara. Primijetilo se nadalje da počasne doktorate dijeli Fakultet, s čime se Senat nije složio, nego je zauzeo stav da Fakultet to može tek predložiti Senatu, jer je doktorat stvar čitavoga Sveučilišta, a ne samo pojedinoga fakulteta. Zaključeno je da je poželjno da sva terminologija bude jednaka onoj sveučilišnih zakona i ostalih statuta zagrebačkoga sveučilišta.⁷⁵ Statut Fakulteta očito je rađen na temelju normativnih akata Karlovačke bogoslovije i trebalo ga je korigirati.

Povjereništvo za prosvjetu i vjere Zemaljske vlade izdalo je 16. travnja 1921., nakon mišljenja Akademikoga senata i prijedloga Profesorskoga zbora

⁷¹ HR-UNIZG, Opći spisi 1920. Dopis Povjereništva za prosvjetu i vjere Hrvatske i Slavonije Rektoratu Sveučilišta, br. 47.815, Zagreb, 30. 11. 1920.

⁷² HR-UNIZG, Zapisnik VI. redovite sjednice akademikoga senata Sveučilišta Kraljevine SHS u Zagrebu držane dne 7. veljače 1921. od 18 do 21 sati.

⁷³ *Isto.*

⁷⁴ HR-UNIZG, Opći spisi 1921. Dopis dekanata Istočno-pravoslavnog bogoslovnog fakulteta Akademikome senatu, br. 15, Zagreb, 1. 3. 1921.

⁷⁵ HR-UNIZG, Zapisnik VI. redovite sjednice akademikoga senata Sveučilišta Kraljevine SHS u Zagrebu držane dne 7. veljače 1921. od 18 do 21 sati.

Istočno-pravoslavna bogoslovnog fakulteta, Privremeni statut Fakulteta, koji je imao 27 članaka. Prema 1. članku, zadaća Fakulteta je da „obrađuje bogoslovsku nauku, da sprema stručne radnike na njoj i da sveštenskim kandidatima i sveštenicima daje više bogoslovsko izobraženje”.⁷⁶ Nastavni plan tematiziran je u članku 7., koji propisuje izvođenje 23 kolegija: *Sv. Pismo Staroga Zaveta, Biblijska arheologija, Jevrejski jezik, Sv. Pismo Novog Zaveta, Novozavetni grčki jezik, Crkvenoslovenski jezik, Osnovno bogoslovlje (apologetika), Istorija religija, Filozofija, Dogmatičko bogoslovlje, Komparativno bogoslovlje, Hrišćanska etika, Pedagogika, Metodika veronauka (katihetika), Istorija hrišćanske crkve, Istorija srpske i ostalih slovenskih crkava, Patrologija, Crkveno pravo, Pastirsko bogoslovlje, Liturgika, Crkvena arheologija, Omilitika sa praktičkim vežbama i Socijologija*.⁷⁷ Na početku semestra odlučivalo se na Proforskom zboru koji će se kolegiji držati i s kojom satnicom, a za neke kolegije predviđeno je i osnivanje znanstvenih seminara.⁷⁸

Prvu akademsku godinu postojanja Fakultet se posvetio organizacijskim poslovima. Veliki je problem bio pronaći smještaj i prostor za rad. Prema Raskoviću, koji se poziva na Maksimovića, od 1920. do 1921. nije se mogla pronaći nijedna soba za rad dekana, koji je poslove rješavao po kavanama jer nije imao svoj stan.⁷⁹ Prostore za rad, kako smo vidjeli prije, nije pronašla Srpska pravoslavna crkva u Zagrebu, što se može tumačiti time da nije podržavala osnivanje takva fakulteta na Sveučilištu. Kad je riječ o smještaju, prema sveučilišnim izvorima iz 1921. Fakultet, odnosno njegov dekanat bio je smješten u glavnoj zgradi Sveučilišta na Wilsonovu trgu 10 (danas Trg Republike Hrvatske 14), u kojoj su se nalazili Rektorat, Pravo i državoslovni fakultet te Mudroslovni fakultet. Dekanat je bio smješten u sobi Akademičkoga senata, a dobio je i podvornika. Tako je za podvorničke poslove od 1. listopada 1921. bio zadužen rektorski podvornik Stjepan Mužić,⁸⁰ koji je za to dobivao propisanu dodatnu nagradu.⁸¹ S obzirom na to da je soba često bila zauzeta, dekan Đurić tražio je 20. listopada 1922. od Akademičkoga senata da se u glavnoj sveučilišnoj zgradi Fakultetu ustupi neka druga prostorija za rad.⁸² Problem smještaja

⁷⁶ HR-UNIZG, Opći spisi 1921. Privremeni statut istočnopravoslavna fakulteta u sveučilištu kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca u Zagrebu, Zagreb, 16. 4. 1921.

⁷⁷ *Isto.*

⁷⁸ *Isto.*

⁷⁹ РАКОВИЋ, „Источно-православни богословски факултет”, 228.

⁸⁰ HR-UNIZG, Opći spisi 1921. Dopis prodekana Maksimovića Rektoratu Sveučilišta, Zagreb, 13. 12. 1921., Dopis rektora Varićaka Povjereništvu za prosvjetu i vjere, broj 3157, Zagreb, 13. 12. 1921.

⁸¹ HR-UNIZG, Opći spisi 1922. Dopis Odjeljenja za prosvjetu i vjere Rektoratu Sveučilišta o izvanrednoj nagradi za Stjepana Mužića radi obavljanja podvorničkih poslova u dekanatu istočno-pravoslavna bogoslovnog fakulteta, Zagreb, 8. 11. 1922.

⁸² HR-UNIZG, Opći spisi 1922. Dopis dekana Nikole Đurića Akademičkome senatu, br. 185, Zagreb, 20. 10. 1922.

riješen je krajem studenoga 1922. tako što je dekanatu Fakulteta ustupljena soba u zgradi Sveučilišne knjižnice na I. katu.⁸³

Tijekom 1921. dekanat je nadležnim tijelima u Zagrebu i Beogradu predlagao da se počne s izgradnjom zgrade Fakulteta, studentskoga internata te buduće srpske episkopije u Zagrebu. Za lokaciju Fakulteta i internata predlagala se Vlačka ulica te se od Ministarstva financija tražilo odobrenje kredita, međutim ministar financija Kosta Kumanudi to je odbio.⁸⁴ Dodatni financijski problem bila je i činjenica da Fakultetu nisu bili odobreni krediti za osobne i materijalne izdatke. Pokrajinska uprava u Zagrebu pokrivala je izdatke pozajmicama do odobrenja traženih kredita. Takvo stanje nije moglo biti održivo za stalno. Ministar prosvjete Pribičević molio je svojega stranačkoga kolegu i ministra financija Kumanudija da se Fakultetu izide ususret izvanrednim kreditom, no Kumanudi je to odbio zato „što, s jedne strane, današnja finansijska situacija države mi to ne dopušta, i s druge, i mnogo više, što ima veoma malo verovatnoće da će Narodna Skupština prilikom pretresa i rešavanja budžeta za 1922. god. u opšte odobriti kredite za Istočno-pravoslavni fakultet u Zagrebu, a u tom slučaju ovaj fakultet bezuslovno mora biti ukinut”.⁸⁵ Dodatni problem bilo je izostavljanje Fakulteta u financijskom proračunu 1922./1923. tako što su predviđena sredstva namijenjena njihovim profesorima pripisana profesorima Katoličkoga bogoslovnog i Gospodarsko-šumarskoga fakulteta.⁸⁶ Kumanudi je, vjerojatno s namjerom, opstruirao Fakultet iz dva razloga. Prvi je bio politički i unutarstranački. Kumanudi je pripadao srbijanskom krilu Demokratske stranke, koje je s prečanskim krilom, predvođenim Pribičevićem, vodilo sukob oko odnosa prema hrvatskom pitanju i uređenju jugoslavenske države. Srbijanski demokrati željeli su rasterećenje srpsko-hrvatskih odnosa davanjem ustupaka Hrvatima i ublažavanjem centralizma te su na Fakultet gledali kao na još jedno Pribičevićevo oruđe pritiska. Drugi je razlog što je Kumanudi bio profesor beogradskoga sveučilišta te je možda želio da Fakultet prestane s radom i time omogućiti jačanje Pravoslavnoga bogoslovske fakulteta u Beogradu.⁸⁷

Prema dokumentu iz veljače 1922. koji je Maksimović poslao Rektoratu Sveučilišta kao obavijest, za potrebe Fakulteta trebalo je osigurati zajam od 5.550.000 dinara, i to: 500.000 za kupovinu zemljišta, 4.000.000 za podizanje zgrada Fakulteta i internata te 1.000.000 za namještaj.⁸⁸ I druge su sveučilišne sastavnice imale problema s prostorima. Primjerice, dekanat Liječničkoga fakulteta krajem rujna 1920. pisao je Akademikom senatu o svojem „očajnom položaju” i kazao da je nužno da se izgradnja klinika i instituta „svom

⁸³ HR-UNIZG, Opći spisi 1922. Dopis rektora Đure Nenadića, br. 2225, Zagreb, 23. 11. 1922.

⁸⁴ РАКОВИЋ, „Источно-православни богословски факултет”, 228.

⁸⁵ *Isto*, 229.

⁸⁶ *Isto*.

⁸⁷ *Isto*, 230.

⁸⁸ HR-UNIZG, Opći spisi 1922. Dopis prodekana Maksimovića Rektoratu Sveučilišta, br. 46, Zagreb, 17. 2. 1922.

energijom i najvećim pospješenjem privede kraju” da bi studenti imali normalan tijek studiranja, o čemu su obavijestili i Povjereništvo za prosvjetu i vjere, Ministarstvo prosvjete te Ministarstvo financija.⁸⁹ Sveučilište je tijekom ak. god. 1921./1922. i 1922./1923. pokušalo riješiti pitanje proširenja prostora za svoje sastavnice. Tako je Akademski senat na sjednici 13. svibnja 1922. donio zaključak da se za razvoj Sveučilišta i ostalih visokih škola u Zagrebu osigura i nabavi zemljište na Savskoj cesti na kojoj se nalazilo intendantsko i inženjersko slagalište te vojna bolnica u Vlaškoj ulici. Radi toga je rektor Vladimir Varićak pisao Komandi IV. armijske oblasti da ga se obavijesti što bi tražili kao ekvivalent zemljišta na Savskoj cesti i zgrade u Vlaškoj kako bi Ministarstvu prosvjete mogli doći s konkretnim prijedlogom.⁹⁰ Odgovor je stigao tek krajem listopada 1922. s protupitanjem što Sveučilište nudi za zamjenu, novac ili zgrade koje su vojsci prijeko potrebne.⁹¹ O tome se raspravljalo na sjednici Akademskog senata 13. studenog 1922., kad je jednoglasno zaključeno da se spis o tom predmetu preda rektoru Đuri Nenadiću da bi zajedno s odborom Liječničkoga, Gospodarsko-šumarskoga i Istočno-pravoslavnoga bogoslovnog fakulteta te Rektoratom Visoke veterinarske škole u Zagrebu ispitao predmet i Pokrajinskoj upravi za Hrvatsku i Slavoniju, Odjeljenju za prosvjetu i vjere, dostavio konkretan prijedlog.⁹² Nema sumnje da je zgrada vojne bolnice u Vlaškoj ulici bila dobro rješenje za privremeni smještaj Fakulteta, koji bi tako dobio prostore za rad i držanje nastave. Međutim, situacija s vojskom razvijala se dosta slabo te je održan samo jedan sastanak o tome između rektora, predstavnika navedenih fakulteta, Visoke veterinarske škole i IV. armijske oblasti, i to tek 17. ožujka 1923.⁹³ Slučaj smještaja sveučilišnih sastavnica bit će okončan tek krajem travnja 1924., kad je Fakultet zapravo već bio ukinut. Ministarstvo prosvjete molilo je Ministarstvo vojske i mornarice da Sveučilištu besplatno ustupi vojnu bolnicu u Vlaškoj i intendantsko skladište, što je ministar vojske i mornarice Petar Pešić odbio s argumentacijom „jer ne bi mogao nikamo iseliti vojničku bolnicu niti raspolaže s potrebnim sredstvima da podigne druge potrebne zgrade”.⁹⁴

Pored smještaja, Fakultet je imao problem i s nastavničkim kadrom. Radi popunjavanja profesorskih stolica sazvana je 7. listopada 1921. izvanredna sjednica Akademskog senata. Senat su ak. god. 1921./1922. činili: Vladimir Varićak (rektor), Karlo Radoničić (prorektor), Julije Jelenić (dekan Katoličkoga

⁸⁹ HR-UNIZG, Opći spisi 1920. Dopis dekanata Liječničkoga fakulteta Akademskome senatu, br. 2121, Zagreb, 23. 9. 1920.

⁹⁰ HR-UNIZG, Opći spisi 1922. Dopis rektora Varićaka IV. armijskoj oblasti, Zagreb, 15. 5. 1922.

⁹¹ HR-UNIZG, Opći spisi 1922. Dopis IV. armijske oblasti Rektoratu Sveučilišta, br. 1195, Zagreb, 20. 10. 1922.

⁹² HR-UNIZG, Zapisnik I. red. sjednice akademskog senata držane dne 13. studenoga 1922. u 5 sati poslije podne.

⁹³ HR-UNIZG, Opći spisi 1923. Zapisnik, br. 456-1923, Zagreb, 17. 2. 1923.

⁹⁴ HR-UNIZG, Opći spisi 1924. Dopis Pokrajinske uprave za Hrvatsku i Slavoniju, odjeljenje za prosvjetu i vjeru Rektoratu Sveučilišta, br. 15.676, Zagreb, 30. 4. 1924.

bogoslovnog fakulteta), Ljudevit Andrassy (dekan Pravo i državoslovnoga fakulteta), Fran Bubanović (dekan Liječničkoga fakulteta), Vale Vouk (dekan Mudroslovnoga fakulteta), Antun Levaković (dekan Gospodarsko-šumarskoga fakulteta), Dimitrije Stefanović (dekan Istočno-pravoslavnoga bogoslovnog fakulteta), Milivoj Maurović (prodekan Pravo i državoslovnoga fakulteta), Fran Smetanka (prodekan Liječničkoga fakulteta), Stjepan Ivšić (prodekan Mudroslovnoga fakulteta), Stjepan Zimmermann (prodekan Katoličkoga bogoslovnog fakulteta), Franjo Šandor (prodekan Gospodarsko-šumarskoga fakulteta) i Vladan Maksimović (prodekan Istočno-pravoslavnoga bogoslovnog fakulteta). Na izvanrednoj sjednici Senata Profesorski zbor Fakulteta predložio je za javne redovite profesore sljedeće osobe: arhimandrita Vikentija Vujića, rektora i redovitoga profesora Karlovačke bogoslovije, za *Crkveno pravo*; Danu Trbojevića, direktora Ženske realne gimnazije u Zagrebu, za *Pedagogiju i metodologiju vjerouke i Katehetiku*; Lazara Mirkovića, redovitoga profesora Karlovačke bogoslovije, za *Liturgiku sa crkvenom arhiologijom* i za *Omilitiku*; Svetomira Ristića, izvanrednoga profesora Filozofskoga fakulteta u Skopju, za *Filozofiju*. Prijedlozi su primljeni jednoglasno izuzev Trbojevića, za kojega je prodekan Mudroslovnoga fakulteta Franjo Ivšić predložio da bude izabran za izvanrednoga profesora, međutim većinom glasova senatora odlučeno je da se Trbojević predloži za redovitoga profesora. Za izvanredne profesore predloženi su Simeon Popović, redoviti profesor i rektor Prizrenske bogoslovije, za *Apologetiku* i *Istoriju religija* i Milan Georgijević, profesor Velike realke u Sarajevu, za *Crkveno slovenski i Grčki jezik*. Prijedlozi su jednoglasno primljeni na Senatu. Za učitelje znanstvenih struka predloženi su: Rodoljub Stojanović, administrator parohije u Dalju, za *Stari zavjet*, *Biblijsku povjesnicu sa arhiologijom* i za *Jevrejski jezik*; arhiđakon Filaret Granić, bilježnik arhidijecezanskog konzistorija, za *Istoriju hrišćanske crkve* i *Patrologiju* i Marko Mikijelja, profesor III. beogradske gimnazije, za *Istoriju srpske crkve i ostalih slovenskih crkava*. Prijedlozi su također prihvaćeni jednoglasno.⁹⁵

Međutim, nastali su novi problemi za Fakultet. Zbog odgađanja donošenja državnoga proračuna za 1922. država je odgodila imenovanja, a u međuvremenu je dekan Stefanović prešao na beogradski Pravoslavni bogoslovski fakultet ne obavijestivši o tome svoje kolege i Sveučilište, čime je tročlani Profesorski zbor prestao postojati, pa je odgođen i početak redovne nastave.⁹⁶ O problemu u kojem se našao Fakultet zbog Stefanovićeva odlaska raspravljalo se na sjednici Akademikoga senata 6. ožujka 1922., na kojoj je jednoglasno zaključeno da prodekan Maksimović izvijesti o stanju i prilikama Fakulteta, pa da se to izvješće podnese vladi.⁹⁷ Dodatni problem Fakultetu su predstavljale navodne sumnje koje je Akademikom senatu uputilo Udruženje

⁹⁵ HR-UNIZG, Zapisnik izvanredne sjednice akademikoga senata, držane dne 7. listopada od 17-19 sati.

⁹⁶ РАКОВИЋ, „Источно-православни богословски факултет”, 231.

⁹⁷ HR-UNIZG, Zapisnik o III. redovnoj sjednici akademikoga senata sveučilišta kraljevine SHS u Zagrebu, održanoj dne 6. ožujka 1922.

visokoškolskih nastavnika u Zagrebu o tome da se na Fakultet upisuju za redovite studente oni koji nemaju propisani ispit zrelosti.⁹⁸ Dekanat Fakulteta u priopćenju poslanom Akademikom senatu to je demantirao. Naveo je da su u zimskom semestru ak. god. 1921./1922. upisivani kao redoviti studenti domaći državljani s propisanim kvalifikacijama, a od ruskih izbjeglica samo oni koji su u Rusiji svršili srednju školu, što im daje pravo upisa na ruska sveučilišta. Senat je jednoglasno primio na znanje priopćenje, pogotovo što se tiče ruskih izbjeglica.⁹⁹ Teško je reći je li u tom semestru bilo nastave jer je u *Redu predavanja* navedeno samo da će se predavati kolegiji popisani u Privremenom statutu, a raspored će se objaviti naknadno.¹⁰⁰

Premda je proračunom za 1922./1923. za Fakultet bilo omogućeno imenovanje novih profesora, problem je nastao zato što je većina odbila predavati u Zagrebu. Ukazom kralja Aleksandra od 4. listopada 1922.¹⁰¹ profesorima Fakulteta imenovani su Vikentije Vujić, Lazar Mirković i Milan Georgijević, od kojih je samo posljednji, koji je živio u Sarajevu, prihvatio imenovanje, ali je imao problem sa smještajem jer nije mogao pronaći stan u Zagrebu.¹⁰² U zimskom semestru ak. god. 1922./1923. Fakultet je imao tri profesora: Maksimovića, Đurića i Georgijevića. U takvim okolnostima nastava je bila vrlo ograničena, štoviše rad u zimskom semestru nije mogao ni početi premda je Fakultet upisao studente. Svjestan da bi studenti mogli izgubiti semestar, da bi riješio novi problem, dekan Maksimović predložio je Akademikom senatu žurno imenovanje Dane Trbojevića za suplenta koji je dao pristanak te da se predavanja iz *Kanonskoga prava* povjere Eugenu Sladoviću kao honorarnom nastavniku (docentu). Ako se to ne bi moglo žurno riješiti u zimskom semestru, predloženo je da se navedeni svakako izaberu prije početka ljetnoga semestra.¹⁰³ Neki su koraci napravljeni te je 10. ožujka 1923. Trbojević potvrđen za suplenta, što je Akademički senat primio na znanje.¹⁰⁴ Nastave očigledno nije bilo i vjerojatno su se držali samo ispiti. Mnogo bolja situacija bila je u ljetnom semestru, koji je počeo 6. travnja, a završio 31. srpnja 1923., o čemu svjedoči *Red predavanja*. Iz njega je vidljivo da je Fakultet imao dva redovita i jednoga izvanrednog profesora, suplenta i učitelja. Redoviti profesor Vladan Maksimović držao je tjednu nastavu iz sljedećih kolegija: *Uvod u filozofiju* (3 sata), *Osnovni etički problemi* (3 sata) i *Etički seminar* (2 sata). Redoviti profesor Nikola Đurić držao je: *Dogmatsko bogoslovlje* (5 sati), *Komparativno*

⁹⁸ HR-UNIZG, Opći spisi 1922. Dopis Udruženja visokoškolskih nastavnika u Zagrebu Akademikome senatu, br. 20, Zagreb, 8. 5. 1922.

⁹⁹ HR-UNIZG, Zapisnik V. redovite sjednice akademikoga senata držane dne 20. lipnja 1922.

¹⁰⁰ *Red predavanja* (1921.), 6.

¹⁰¹ HR-UNIZG, Opći spisi 1922. Dopis Pokrajinske uprave za Hrvatsku i Slavoniju Rektoratu Sveučilišta, br. 48.739, Zagreb, 21. 11. 1922.

¹⁰² РАКОВИЋ, „Источно-православни богословски факултет”, 232.

¹⁰³ HR-UNIZG, Opći spisi 1922. Dopis dekana Istočno-pravoslavnoga bogoslovnog fakulteta Vladana Maksimovića Akademikome senatu, br. 40, Zagreb, 5. 3. 1922.

¹⁰⁴ HR-UNIZG, Zapisnik IV. redovite sjednice akademikoga senata držane dne 16. 3. 1923. u 5 sati poslije podne.

bogoslovlje (2 sata) i *Seminar za dogmatiku* (1 sat). Izvanredni profesor dr. Milan Georgijević držao je: *Uvod u proučavanje crkvenoslovenskoga jezika* (4 sata), *Tumačenje i tekstkritička analiza srpskoslovenskih spomenika* (1 sat) i *Gramatika i sintaksa novozavetnog grčkog jezika* (3 sata). Suplent dr. Dane Trbojević držao je kolegije: *Opća pedagogija* (3 sata) i *Seminar za pedagogiju* (3 sata), a učitelj dr. Eugen Sladović kolegij *Ženidbeno pravo* (3 sata). U semestru se trebala održavati i nastava iz *Sociologije te Istorije religija*, imena čijih su nastavnika trebala biti objavljena naknadno.¹⁰⁵ Naknadno je Odjeljenje za prosvjetu i vjere priopćilo i da je 10. travnja 1923. postavilo redovitoga profesora Pravo i državoslovnoga fakulteta dr. Ernesta Milera za nastavnika iz *Sociologije* na Fakultetu.¹⁰⁶ Nastava je tako konačno mogla redovito početi. Bio je to najuspješniji semestar kad je u pitanju izvođenje nastave od osnivanja Fakulteta.

Djelovanje i položaj Istočno-pravoslavnoga bogoslovnog fakulteta na zagrebačkom sveučilištu

Istočno-pravoslavni bogoslovni fakultet, iako najmanji, imao je ravnopravan položaj na Sveučilištu kao i druge njegove sastavnice, pa su i njegovi profesori bili uključeni u rad sveučilišnih povjerenstava. Primjerice, profesor Nikola Đurić imenovan je za člana povjerenstva za izravnu nabavu knjiga iz inozemstva, a profesor Dimitrije Stefanović u povjerenstvo za sistematsku nabavu knjiga.¹⁰⁷ Odlaskom Stefanovića s Fakulteta njegovo mjesto u povjerenstvu zauzeo je Đurić.¹⁰⁸ Njegov specifičan položaj bio je vidljiv prilikom izbora rektora. Naime, prema sveučilišnom zakonu iz 1875., rektora je birala delegacija profesorskih zborova tako da je svaki fakultet davao četiri delegata. Međutim, s obzirom na to da toliko profesora Fakultet nije imao, oni su davali samo jednoga – svojega dekana. Tako je Vladan Maksimović kao dekan Fakulteta sudjelovao u radu delegacije u izboru rektora za ak. god. 1922./1923., kojega je prema ustaljenom redu trebao dati Gospodarsko-šumarski fakultet. U prvom krugu glasanja novi rektor nije izabran (Andrija Petračić dobio je devet, Đuro Nenadić osam, Oto Frangeš jedan glas, a dva listića bila su prazna), zbog čega se išlo u drugi izborni krug, u kojem je Petračić dobio devet, a Nenadić 11 glasova, čime je izabran za rektora za ak. god. 1922./1923. te je tako postao prvi rektor kojega je iznjedrio Gospodarsko-šumarski fakultet.¹⁰⁹

¹⁰⁵ *Red predavanja u ljetnom poljeću* (1923.), 6.

¹⁰⁶ HR-UNIZG, Zapisnik V. red. sjednice akademskoga senata držane dne 5. maja u 4 s popodne.

¹⁰⁷ HR-UNIZG, Zapisnik o prvoj redovitoj sjednici akademičkoga senata sveučilišta kraljevine SHS u Zagrebu, održanoj dne 15. studenoga 1921. od 5 – 8 sati poslije podne.

¹⁰⁸ HR-UNIZG, Opći spisi 1922. Dopis dekana Maksimovića Rektoratu Sveučilišta, br. 224, Zagreb, 4. 8. 1922.

¹⁰⁹ HR-UNIZG, Opći spisi 1922. Zapisnik o izboru rektora za ak. god. 1922./1923., Zagreb, 27. 6. 1922.

Godine 1924. Sveučilište je obilježilo 50 godina modernoga rada i 109. obljetnicu rođenja Josipa Jurja Strossmayera. Tom je prilikom 4. veljače održana svečana sjednica Akademičkoga senata, na kojoj su kao visoki uzvanci bili ministar prosvjete Miloš Trifunović, predstojnik Odjela za prosvjetu i vjere Aleksandar Jemrić, rektor beogradskoga sveučilišta Bogdan Gavrilović i rektor ljubljanskoga sveučilišta Franjo Kidrič. Rektor Zimmermann održao je govor u kojem je podsjetio na Strossmayerove zasluge i njegovu ulogu prilikom osnivanja Sveučilišta, navodeći „da će njegovo sveučilište, stupajući u novu epohu svoga opstanka, i dalje nastojati da kao dosad ide stopama svoga velikoga osnivača, da visoko drži barjak svijesti narodne i luč prosvjete narodne!”¹¹⁰ Istaknuo je da dolazak ministra prosvjete „očito dokazuje tijesnu vezu, koja opstoji između najvišega predstavnika nauke u državi i najviše naučne ustanove, našega sveučilišta”.¹¹¹ O važnosti Strossmayera za Sveučilište govorio je i ministar Trifunović. Na svečanoj sjednici Akademičkoga senata Istočno-pravoslavni bogoslovni fakultet predstavljao je dekan Vladan Maksimović, a prodekan Nikola Đurić bio je odsutan. Poslije svečane sjednice održana je svečana akademija u velikoj čitaonici Sveučilišne knjižnice na Mažuranićevu trgu (danas Marulićev trg), na kojoj su govorila sva tri rektora, predsjednik Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti (danas Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti) Gustav Janeček, dekan Mudroslovnoga fakulteta Gavro Manojlović, predsjednik Jugoslavenskoga akademskoga potpornog društva Jovan Mirković te student Petar Ivanišić.¹¹²

U ak. god. 1923./1924. dekan Fakulteta bio je Maksimović, a Đurić je bio na dužnosti prodekana te su shodno funkcijama bili i članovi Akademičkoga senata, koji su tada još činili: Stjepan Zimmermann (rektor), Đuro Nenadić (prorektor), Ivan Angelo Ruspini (dekan Katoličkoga bogoslovnog fakulteta), Ernest Miler (dekan Pravo i državoslovnoga fakulteta), Dragutin Mašek (dekan Liječničkoga fakulteta), Vale Vouk (dekan Mudroslovnoga fakulteta), Viktor Setinski (dekan Gospodarsko-šumarskoga fakulteta), Edo Lovrić (prodekan Pravo i državoslovnoga fakulteta), Emil Prašek (prodekan Liječničkoga fakulteta), Ladislav Stjepanek (prodekan Mudroslovnoga fakulteta), Fran Barac (prodekan Katoličkoga bogoslovnog fakulteta) i Sava Ulmanky (prodekan Gospodarsko-šumarskoga fakulteta). Da će biti novih problema u izvođenju nastave pokazalo se već u zimskom semestru, kad je u *Redu predavanja* za Fakultet napisano da će biti objavljen naknadno.¹¹³

Još prije, u kolovozu 1923., političke su okolnosti upućivale na to da ne samo da neće početi nastava u novoj akademskoj godini, nego da će se pokrenuti ukidanje Fakulteta. Ministar financija Milan Stojadinović, koji je dolazio iz Radikalne stranke, predložio je svojem stranačkom kolegi i ministru prosvjete Milošu Trifunoviću ukidanje Fakulteta uz obrazloženje da je

¹¹⁰ *Sveučilište Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca u Zagrebu*, 76.

¹¹¹ *Isto*.

¹¹² *Isto*, 78.

¹¹³ *Red predavanja u zimskom poljeću* (1923.), 6.

beogradski Pravoslavni bogoslovski fakultet dovoljan da zadovolji potrebe cijele države, čime je zapravo započeo proces ukidanja Fakulteta.¹¹⁴ Zagrebački rektor Đuro Nenadić pisao je ministru Trifunoviću da li da se uopće upisuju novi studenti s obzirom na to da novi profesori nisu imenovani.¹¹⁵ Fakultet je pokušao spasiti ministar vjera Vojislav Janjić, koji je u ožujku 1924. predložio da se maturantima Bogoslovije sv. Save u Beogradu omogući upis na Fakultet, navodeći u dopisu Svetozaru Pribićeviću, koji je ponovno postao ministar prosvjete, da Fakultet „ima da izvrši jednu ne samo naučnu nego i važnu i potrebnu nacionalnu misiju”.¹¹⁶ O upisu na Fakultet maturanata Bogoslovije sv. Save raspravljalo se na sjednici Akademikškoga senata 3. travnja 1924. Naime, Ministarstvo prosvjete tražilo je dopisom od 27. ožujka mišljenje Senata o tome mogu li se svjedodžbe ispita zrelosti na Bogosloviji sv. Save smatrati ravnopravne svjedodžbama zrelosti gimnazije ili realne gimnazije, odnosno mogu li se maturanti takve bogoslovije na osnovi svjedodžbe bogoslovnoga ispita zrelosti upisati kao redoviti slušači na Fakultet. Pojavila su se dva prijedloga. Dekan Katoličkoga bogoslovnog fakulteta Ruspini predložio je da Senat dade mišljenje da se u sveučilišnom zakonu donese novela prema kojoj bi se takve svjedodžbe izjednačile s maturlnom svjedodžbom realke ili gimnazije. Dekan Mudroslovnoga fakulteta Gavro Manojlović predložio je da Senat dade mišljenje da se u sveučilišni zakon donese novela prema kojoj se studenti sa svjedodžbom o bogoslovnom ispitu zrelosti mogu upisati kao redoviti slušači na Fakultet. Senat je jednoglasno prihvatio prijedlog dekana Manojlovića.¹¹⁷ Međutim, za donošenje novele trebalo je vremena. Upisi, dakle, tada nisu još bili mogući i o tome je Pribićević obavijestio Janjića te je kao ministar prosvjete morao predložiti ukidanje Fakulteta.¹¹⁸

Ukazom kralja Aleksandra od 26. travnja 1924. ukinut je Istočno-pravoslavni bogoslovni fakultet zagrebačkoga sveučilišta, a njegovi profesori Maksimović, Đurić i Georgijević stavljeni su na raspolaganje.¹¹⁹ Iduće su godine sva trojica umirovljena i tada je Maksimović objavio svoju poznatu knjigu *Uvod u filozofiju*,¹²⁰ na kojoj je radio dok je bio na Fakultetu, a Georgijević je preminuo u 45. godini.¹²¹ Fakultet je tako ukinut u godini u kojoj je Sveučilište slavilo 50 godina od otvaranja.

¹¹⁴ РАКОВИЋ, „Источно-православни богословски факултет”, 235.

¹¹⁵ *Isto*.

¹¹⁶ *Isto*.

¹¹⁷ HR-UNIZG, Zapisnik X. redovite sjednice akademikškoga senata održane dne 3. aprila 1924.

¹¹⁸ РАКОВИЋ, „Источно-православни богословски факултет”, 235.

¹¹⁹ *Isto*, 236.

¹²⁰ МАКСИМОВИЋ, *Увод у филозофију*. Na koricama knjige Maksimović je potpisan kao profesor iz Zagreba.

¹²¹ HR-UNIZG-9. Zbirka personalnih spisa zaposlenika Sveučilišta u Zagrebu 1874-1946. Dosje Vladan Maksimović, kut. F18k1, Dosje Nikola Đurić, F57k2, Dosje Milan Georgijević, F56k1.

Unatoč ukidanju Fakulteta, Maksimović je kao njegov dekan dobio poziv na sjednicu Akademikoga senata 26. svibnja 1924. Dekan Maksimović smatrao je da su ukidanjem Fakulteta prestale njegove dužnosti i prava kao člana Akademikoga senata, stoga se nije mogao odazvati pozivu. Zamolio je rektora Zimmermanna da Senatu izrazi njegovu zahvalnost „na svagda srdačnom i kolegijalnom prijemu, na koji sam za celo vreme prebivanja na ovom univerzitetu nailazio, kako ja, tako i moji drugovi, kod Akademikoga Senata”.¹²² U odgovoru 1. lipnja 1924. rektor mu je prenio zaključak sjednice Senata u kojem mu je izrazio zahvalnost i priznanje za njegov rad u Senatu.¹²³ Kad je riječ o imovini Fakulteta, ona je bilo isključivo nepokretna. Kao što je rečeno, dekanat je prvo bio smješten u zgradi Sveučilišta na Wilsonovu trgu, nakon čega je preseljen u zgradu Sveučilišne knjižnice na Marulićevu trgu. Iz našastara za 1923. vidljivo je da je dekanat imao sljedeće predmete: uokviranu sliku kralja Aleksandra u pozlaćenju rami, pisači stol prevučena crvenom čohom, ormar za knjige, šest crnih stolica od svijenoga drveta, drvenu fotelju za pisači stol žute boje, limeno ravnalo, posušilo, pljuvačnicu i pepelnicu. Ukupna vrijednost imovine iznosila je 5.338 dinara.¹²⁴ Sliku kralja Aleksandra i 46 knjiga koje je imao Fakultet preuzela je Sveučilišna knjižnica i o tome obavijestila Rektorat Sveučilišta.¹²⁵ Fakultet je imao dva pečata crvene boje. Službeni pečat bio je okrugao, na latiničnom pismu i hrvatskom jeziku, a drugi pečat služio je kao memorandum te je bio na ćirilici i srpskom jeziku. To se najviše očitovalo u riječi „bogoslovni”, koja je svojstvena hrvatskom jeziku, za razliku od „bogoslovski”, što je svojstveno srpskom jeziku.

Prema Vladanu Maksimoviću, bilo je raznih protivnika postojanja Fakulteta. Tako je pisao da su neki njegovi protivnici koje nije imenovao tvrdili da je osnivanje Fakulteta „naišlo na otpor u Zagrebu, jer se smatra kao neka provokacija i prvi znaci prozelitizma pravoslavne crkve u zapadnom delu naše države”, navodeći da on nije opazio otpor te da su ih profesori Katoličkoga bogoslovnog fakulteta primili „najlepše i saglasili se s nama o potrebi zajedničkog rada na kulturno-verskom zblizavanju obih konfesija; neki od njih što više lično su se zauzimali u Beogradu, kao n. pr. Dr. Cimerman, za održanje našeg fakulteta u Zagrebu”.¹²⁶ Pisao je i da je Akademikčki senat „većinom glasova rešio, da fakultet treba održati. Tek kada je iz Beograda od strane univerziteta i beogradskog bogoslovskega fakulteta pokrenuto pitanje o tome, nije li suviše za nas dva bogoslovska fakulteta, onda su neki profesori bili mišljenja, da je dosta jedan katolički i jedan pravoslavni bogoslovski fakultet, pa da

¹²² HR-UNIZG-9. Zbirka personalnih spisa zaposlenika Sveučilišta u Zagrebu 1874-1946. Dosje Vladan Maksimović, kut. F18k1. Dopis dekana Vladana Maksimovića rektoru, Zagreb, 26. 5. 1924.

¹²³ *Isto.*

¹²⁴ HR-UNIZG, Opći spisi 1923. Našastar Dekanata Istočno-pravoslavnog bogoslovnog fakulteta za godinu 1923.

¹²⁵ HR-UNIZG, Opći spisi 1924. Dopis Sveučilišne knjižnice Rektoratu Sveučilišta, br. 641, Zagreb, 29. 10. 1924.

¹²⁶ РАКОВИЋ, „Источно-православни богословски факултет”, 234.

stoga treba ukinuti katolički u Ljubljani, a pravoslavni u Beogradu, a u Zagrebu održati oba, da budu zajedno.”¹²⁷ Taj dio Maksimovićeve pisanja prilično je sporan jer se o tome na sjednicama Akademičkoga senata nije raspravljalo niti toga ima u zapisnicima. Koliko je bio velik zagovaratelj svojega fakulteta svjedoči i Maksimovićevo predlaganje da se beogradski pravoslavni fakultet pretvori u „duhovnu akademiju sa zadatkom da obrazuje radnike na crkvenom polju, a fakultet u Zagrebu da sprema radnike na naučnom i duhovnom prosvetnom polju”.¹²⁸ Maksimović je držao da nema razloga za ukidanje Fakulteta s obzirom na udio pravoslavnoga stanovništva u državi i odbacio teze da je Fakultet filijala Demokratske stranke u Zagrebu. Kasniji događaji pokazali su i da je dobar dio episkopa Srpske pravoslavne crkve želio njegovo ukidanje, na što upućuje polemika između profesora beogradskoga Pravoslavnoga bogoslovnoga fakulteta Lazara Mirkovića i bivšega rektora bogoslovije u Srijemskim Karlovcima Dobrosava Kovačevića, koji je tražio ukidanje beogradskoga fakulteta, što ne iznenađuje s obzirom na postojanje rivalstva između visokoškolskih centara u Beogradu i Srijemskim Karlovcima. Svemu tome treba dodati i dileme koje je dio vrha Srpske pravoslavne crkve imao o karakteru visokoga teološkog obrazovanja.¹²⁹

Ukidanjem Istočno-pravoslavnoga bogoslovnoga fakulteta završen je pokušaj studiranja pravoslavne teologije u Zagrebu. Novi, ujedno i posljednji pokušaj u Zagrebu bio je vidljiv u Nezavisnoj Državi Hrvatskoj. Nakon što je 1942. ustaški poglavnik Ante Pavelić osnovao Hrvatsku pravoslavnu crkvu, njezin ustav u članku 110. planirao je za obrazovanje hrvatskoga pravoslavnoga svećenstva zakonskom odredbom osnovati pravoslavni bogoslovni fakultet na zagrebačkom sveučilištu, za koji bi vrijedila pravila kao i za druge fakultete. U daljnja tri članka propisano je da bi profesori bogoslovnih predmeta morali biti svećenici, Sveti arhijerejski sabor predlagao bi nastavnike Ministarstvu nastave, a uređenje fakulteta propisivalo bi Ministarstvo nastave u sporazumu sa Svetim arhijerejskim saborom.¹³⁰ Za razliku od Hrvatske pravoslavne crkve, unatoč predviđenom planu, fakultet nije osnovan.

Studenti Istočno-pravoslavnoga bogoslovnoga fakulteta

Istočno-pravoslavni bogoslovni fakultet bio je najmanji fakultet na Sveučilištu u Zagrebu ne samo po nastavnom kadru nego i po broju upisanih studenata. U zimski semestar ak. god. 1921./1922. upisano je 48 redovitih studenata: 10 ih je bilo iz Hrvatske, Slavonije i Međimurja, dva iz Bosne i Hercegovine, tri iz Bačke, Banata i Baranje i 33 iz Rusije.¹³¹ Broj upisanih bio je tek nešto manji u odnosu na Katolički bogoslovni fakultet, na kojem je upisano

¹²⁷ *Isto.*

¹²⁸ *Isto.*

¹²⁹ *Isto*, 236-237.

¹³⁰ PAVELIĆ, *Hrvatska pravoslavna crkva*, 138.

¹³¹ *Red predavanja* (1922.), 36.

55 studenata, a na Sveučilištu je tada ukupno bilo 2565 studenata.¹³² U zimski semestar ak. god. 1922./1923. upisano je 49 redovitih studenata, od čega ih je 10 bilo iz Hrvatske, Slavonije i Međimurja, jedan iz Dalmacije, jedan iz Bosne i Hercegovine, jedan iz Češke i 36 iz Rusije.¹³³ Tada je čak manje studenata bilo upisano na Katolički bogoslovni fakultet (38), dok je na cijelom Sveučilištu ukupno bilo 2580 studenata.¹³⁴ Mnogo manje redovitih studenata bilo je u ljetnom semestru ak. god. 1922./1923., kad ih je upisano 26, od čega je 11 dolazilo iz Hrvatske, Slavonije i Međimurja te 15 iz Rusije, čime su ponovno postali najmanji fakultet na Sveučilištu.¹³⁵ To su i zadnji službeni podaci o broju upisanih studenata. Izvanrednih studenata nije bilo. Većina studenata bila je iz Rusije. Nešto drugačije brojeve donosi Raković, koji se poziva na Maksimovićeve podatke o 46 studenata za ak. god. 1921./1922. – od kojih je 28 bilo s I. godine, dvoje s II. godine, šest s III. godine, 10 s IV. godine – i *Vesnik Srpske crkve*, koji za zimski semestar 1922./1923. donosi brojku od 52 upisana studenta, međutim zbog ostavki profesora Vujića i Mirkovića nastava nije mogla početi. Broj studenata zbog toga je opadao te ih je na kraju početak nastave dočekalo njih 28 – 11 Srba i 17 Rusa. Ostali su otišli drugamo da ne izgube semestar. Ljetni semestar upisalo je 30 studenata (13 Srba i 17 Rusa).¹³⁶ Ruski studenti većinom su bili zajednički smješteni u sobi jedne zagrebačke vojarne te su mjesečno dobivali financijsku potporu od 400 dinara koju im je dodjeljivala Državna komisija za ruske izbjeglice.¹³⁷ Postoji mogućnost da su bili članovi Saveza ruskih studenata u Zagrebu, čija je svrha djelovanja bilo ujedinjenje ruskih studenata za buduću rad u Rusiji te materijalno, kulturno i moralno pomaganje ruskih studenata koji se nalaze u Zagrebu.¹³⁸ Što se tiče stipendija, prema dokumentu iz siječnja 1922. Fakultet ih nije dodjeljivao.¹³⁹

O socijalnoj strukturi njegovih studenata ne možemo detaljnije govoriti jer nedostaju upisni listovi (*nacionali*) i ne znamo gdje su završili, a u arhivu Rektorata nedostaje *Imenik upisanih slušača* za razdoblje od 1919. do 1924. O studentima ništa nije pronađeno ni u obrađenom arhivskom fondu Kvestura Sveučilišta u Zagrebu 1874. – 1925., koja je bila zadužena za poslove studentskih evidencija i popisa.¹⁴⁰ Popis studenata pronađen je u *Imeniku izdanih studentskih iskaznica 1913. – 1940*. Prema tom popisu, u zimski semestar ak. god. 1921./1922. upisano je 47 redovitih studenata koji su 15. prosinca 1921. morali obaviti imatrikulaciju u sveučilišnoj auli koju je zakazao

¹³² *Isto*.

¹³³ *Red predavanja u ljetnom poljeću* (1923.), 40.

¹³⁴ *Isto*.

¹³⁵ *Red predavanja u zimskom poljeću* (1923.), 39.

¹³⁶ РАКОВИЋ, „Источно-православни богословски факултет”, 233.

¹³⁷ *Isto*.

¹³⁸ HR-UNIZG, Opći spisi 1922. Dopis Saveza ruskih studenata u Zagrebu Rektoratu Sveučilišta s prilogom koji sadržava pravila Saveza, Zagreb, 28. 11. 1922.

¹³⁹ HR-UNIZG, Opći spisi 1922. Dopis Dekanata Istočno-pravoslavnog fakulteta Rektoratu Kr. sveučilišta u Zagrebu, br. 12, Zagreb, 11. 1. 1922.

¹⁴⁰ Detaljnije o kvesturi Sveučilišta u Zagrebu vidi: VESELINOVIĆ, „Kvestura Sveučilišta u Zagrebu”.

rektor Vladimir Varićak. Na IV. godinu upisani su: Jovan Bunjevac, Berislav Pejanović, Sava Gjukić, Dušan Glumac, Radivoj Kokić, Veselin Semiz, Branko Vakanjac i Petrum Vojnović, na III. godinu: Vasilije Grujić, Marcum Ilić, Aleksandar Tugarinov i Konstantin Zavišić, na II. godinu: Milenko Grubić i Aleksandar Popović, dok su na I. godini upisani: Aleksandar Baturin, Leonid Bordanov, Konstantin Čubkov, Aleksandar Djarkonov, Petrum Djarkonov, Mihail Gudim-Leoković, Jakobum Karajčev, Joaimen Kobuško, Rajko Kokanović, Georgije Konjikov, Aleksandar Konorov, Vsevolod Kovšov, Arkadij Kuzimin, Većeslav Margaritov, Jovan Pajun, Konstantin Reimers Voliuski, Anatol Sergejev, Joaimen Sivčinsky, Aleksander Vasiljev, Aleksander Knez Volkonsky, Vladimir Jelesejev, Vladimir Orlov, Nicolaum Kosteljnski, Joaimen Vasiljev, Nikolaj Pokrovsky, Dimitrije Hrišgov, Nikolaj Kazujejev, Ignatije Šidlovski, Milan Radeka, Petrum Korolev, Đorđij Timčenko, Porfirij Nedzeljnicky i Eugenij Ščerbarkov.¹⁴¹

U zimski semestar 1922./1923. na IV. su godinu bili upisani sljedeći redoviti studenti: Dušan Arambašić, Miloje Aranicki, Đorđe Budimir, Jovan Bunjevac, Milan Dokmanović, Dušan Ivančević, Rajko Kokanović, Radivoj Kokić, Nikola Popov, Branko Vakanjac i Gedeon Vurdelja, na III. godinu Marko Ilić, na II. godinu Ivan Kobuško, dok su na I. godinu upisani: Aleksej Afanasijev, Boris Gernavin, Leonid Ertelj, Viktor Ivanov, Vladimir Juzjuk, Marko Kirić, Boris Kirirkov, Andrej Koteljnikov, Georg Leman, Georgij Litvinenko, Jovan Lobačev, Nikola Majboroda, Evgenije Marukov, Nikola Pilijenko, Vladimir Piontkonski, Vjenjamin Platonov, Ippolit Plotuicki, Aleksandar Poltanov, Pavel Salnirkov, Ivan Sivčinski, Georgij Sokolov, Dimitrij Sretenskij, Filip Šepelev, Pavel Šein, Ivan Šinatkov, Aleksandar Šumilin, Aleksander Vasiljev, Vjačeslav Veržbicki, Valentin Knez Volikanski, Nikolaj Vovčenko, Georg Zarkievski, Anatolaj Zankovskij, Nikolaj Žunko, Petar Korolev, Aleksandar Kosmajenko, Sergej Zaorski, Apolonij Assijeff, Jovan Čudić i Milan Radeka, a ime Nikolaja Zaljesova je prekriziženo.¹⁴² Oba popisa donose nešto različite bročane podatke o upisanim studentima u odnosu na službene *Redove predavanja*.

Popis studenata pronađen je i u *Blagajničkom dnevniku i Iskazu* o uplaćenim pristojbama za Sveučilišnu knjižnicu. Prema tom popisu, pristojbu je u ljetnom semestru ak. god. 1922./1923. uplatilo 20 redovitih studenata. Tako su s IV. godine pristojbu platili Dušan Arambašić, Miloje Aranicki, Đorđe Budimir, Jovan Bunjevac, Jovan Čudić, Milan Dokmanović, Dušan Ivančević, Radivoj Kokić, Milan Radeka, Aleksandar Tugarinov, Branko Vakanjac i Petar Vojnović, s III. godine Ivan Sivčinski, s II. godine Milenko Trivić, Ivan Labačev i Dimitrij Spetskij te s I. godine Leonid Ertelj, Viktor Ivanov,

¹⁴¹ HR-UNIZG, *Imenici izdanih studentskih iskaznica 1913.-1940.*, Legitimacije izdane u školskoj godini 1921./22.

¹⁴² HR-UNIZG, *Imenici izdanih studentskih iskaznica 1913.-1940.*, Legitimacije izdane u školskoj godini 1922./23.

Aleksander Makarov i Pavel Solnjnikov.¹⁴³ Iz toga popisa vidljivo je da nisu svi upisani studenti te akademske godine uplatili pristojbu za Sveučilišnu knjižnicu, kao i to da se prema velikom broju studenata s IV. godine najvjerojatnije radilo o njihovu prijelazu s dotadašnje Karlovačke bogoslovije i ruskih duhovnih akademija. U sveučilišnom arhivu pronađene su molbe dvojice Rusa za naknadni upis na Fakultet: podnijeli su ih Aleksander Vasiljev¹⁴⁴ u studenom 1921. te Apollon Asejet u siječnju 1923., koji je molio naknadni upis u I. semestar.¹⁴⁵

Kako je rečeno, zakonski propisi prema kojima je bio usmjeravan rad Sveučilišta u Zagrebu vrijedio je još od Austro-Ugarske Monarhije. To se, naravno, odnosilo i na studentske akademske propise i disciplinarni red. Kad je riječ o upisima, pravila su vrijedila za sve zagrebačke fakultete. Studenti su se upisivali kod svojega dekana u predviđenom roku. Molbe za naknadni upis dopuštao je samo u izvanrednim prilikama Profesorski zbor pojedinoga fakulteta te Akademički senat. Redoviti studenti koji nisu bili oslobođeni plaćanja školarine (naukovine) prilikom upisa plaćali su sveučilišnoj kvesturi 25 dinara. Pored toga plaćala se pristojba od 2,50 dinara za Sveučilišnu knjižnicu, društvo Hrvatska mensa academica i Centralnu akademičku menzu, 5 dinara za Akademičku bolesničku zakladu, legitimacija te upisnina od 15 dinara.¹⁴⁶

Na Istočno-pravoslavnom bogoslovnom fakultetu redoviti studenti mogli su postati oni s položenim ispitom zrelosti u gimnaziji. Oni koji su završili realnu gimnaziju ili realku i u njoj položili ispit zrelosti mogli su biti primljeni kao redoviti studenti ako prilože i svjedodžbu o položenom ispitu zrelosti iz grčkoga i latinskoga jezika. O prijelazima je odlučivao Profesorski zbor. Izvanredni studenti mogli su postati oni s navršenih 17 godina i koji su imali spremu kojom mogu dokazati da će im predavanja biti korisna. Studij je trajao četiri godine, a nakon svake se polagao jedan godišnji ispit, koji se pismenom molbom prijavljivao dekanu. Svaki ispit mogao se polagati samo dva puta. Kandidatima koji su položili posljednji, četvrti godišnji ispit izdavala se diploma¹⁴⁷, koju potpisuju dekan i rektor, a o stjecanju doktorata trebala se izdati posebna uredba. Pri prijelazu s Karlovačke bogoslovije redovitim studentima moglo se priznati najviše šest semestara.¹⁴⁸ Prema pisanju *Vesnika Srpske crkve*, sedam studenata završilo je studij, bez navođenja njihovih imena.¹⁴⁹ Prema arhivskim izvorima pohranjenim u Rektoratu Sveučilišta u Zagrebu to

¹⁴³ HR-UNIZG, Opći spisi 1923. *Blagajnički dnevnik i Iskaz*, Zagreb, 3. 6. 1923.

¹⁴⁴ HR-UNIZG, Opći spisi 1921. Molba Aleksandera Vasiljeva, Zagreb, 3. 11. 1921.

¹⁴⁵ HR-UNIZG, Opći spisi 1923. Molba Apollona Asejeta, Zagreb, 4. 1. 1923.

¹⁴⁶ *Red predavanja u ljetnom poljeću* (1923.), 2.

¹⁴⁷ Naziv diploma u Privremenom statutu Fakulteta prilično je sporan, odnosno pogrešan, jer se studentima zagrebačkoga sveučilišta nakon što su odslušali sve kolegije izdavao apsolutorij koji su potpisivali dekan i rektor, tako da se vjerojatno radi o pogrešci. Diplome su se izdavale samo onima koji su doktorirali.

¹⁴⁸ HR-UNIZG, Opći spisi 1921. Privremeni statut istočnoppravoslavna fakulteta u sveučilištu kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca u Zagrebu, Zagreb, 16. 4. 1921.

¹⁴⁹ РАКОВИТЬ, „Источно-православни богословски факултет”, 233.

su bili Miloje Aranicki, Đorđe Budimir, Jovan Bunjevac, Jovan Čudić, Radivoj Kokić, Milan Radeka i Branko Vakanjac. Osmi student koji je dobio apsolutorij bio je Dušan Ivančević. Navedeni su Sveučilištu podnijeli molbe za izdavanje apsolutorija, koji su im izdani tijekom srpnja i listopada 1923.¹⁵⁰

Uredbu o polaganju strogih ispita (rigoroza) kojima bi se trebao steći doktorat bogoslovije na prijedlog Proforskoga zbora fakulteta donijelo je Odjeljenje za prosvjetu i vjere Pokrajinske uprave za Hrvatsku i Slavoniju 22. ožujka 1924. Prijava za polaganje strogih ispita podnosila se dekanu i morala je sadržavati životopis kandidata, svjedodžbu zrelosti i o položena četiri godišnja ispita te disertaciju koja je trebala samostalno i znanstveno obraditi temu iz polja bogoslovije. Disertaciju su zasebno ocjenjivala dva izabrana profesora u pismenom obliku, a odluku o prihvaćanju ili odbijanju donosio je Proforski zbor. U slučaju prihvaćanja slijedila je usmena obrana pred dekanom, prodekanom i profesorima koji su ocjenjivali rad. Nakon uspješne obrane određivali su se dani polaganja dvaju strogih ispita. Stručna grupa prvoga strogog ispita bilo je Sveto pismo Starog i Novog zavjeta. Stručna grupa drugoga strogog ispita imala je tri cjeline, od kojih je kandidat mogao izabrati jednu po volji: I. Grupa sistematskog bogoslovlja (*Apologetika, Dogmatika, Usporedno bogoslovlje, Moralno bogoslovlje*), II. Grupa crkveno-istorijska (*Biblijska istorija s biblijskom arheologijom, Opća istorija hrišćanske crkve, Patrologija, Istorija srpske crkve s istorijom slovenskih crkava*), III. Grupa crkveno-pravna i praktičnog bogoslovlja (*Crkveno pravo, Liturgika, Pastirsko bogoslovlje, Omilitika*). Ispiti su bili javni u trajanju od dva sata te se mogao birati redosljed polaganja pred povjerenstvom, koje su činili dekan, prodekan i potreban broj profesora. Između jednoga i drugoga strogog ispita trebao je proći rok od najmanje tri mjeseca, koji se mogao skratiti ako je kandidat ispit položio s odličnim. Svaki kandidat trebao je platiti 90 dinara za ocjenu disertacije i 180 dinara za svaki strogi ispit te promociju.¹⁵¹ Ono što se može sa sigurnošću potvrditi jest da na Sveučilištu nitko s Istočno-pravoslavnoga bogoslovnog fakulteta nije doktorirao bogoslovlje.¹⁵² To i ne iznenađuje s obzirom na to da je uredba o polaganju strogih ispita donijeta mjesec dana prije ukidanja Fakulteta. Odlukom Ministarstva prosvjete studentima Fakulteta bio je omogućen upis odnosno prijelaz na Mudroslovni ili Pravo i državoslovni fakultet.¹⁵³ To je iskoristio student Veselin Semiz iz Mostara, koji je prešao na Pravo i državoslovni fakultet, na kojemu je položivši stroge ispite doktorirao pravo, a promocija mu se održala

¹⁵⁰ HR-UNIZG, *Uručbeni zapisnik i Kazalo 1923.*, br. 1265, 1266, 1267, 1268, 1269, 1270, 1292, 1693. Premda se u arhivskom gradivu Sveučilišta iz 1923. nalaze brojni apsolutoriji, nažalost nije pronađen nijedan primjerak studenata Istočno-pravoslavnoga bogoslovnog fakulteta.

¹⁵¹ HR-UNIZG, *Opći spisi 1924.* Red strogih ispita u istočnopravoslavnom bogoslovskom fakultetu sveučilišta kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca u Zagrebu, Zagreb, 22. 4. 1924.

¹⁵² HR-UNIZG, *Knjiga doktora promoviranih u Sveučilištu Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca u Zagrebu, 1921.-1936.*

¹⁵³ HR-UNIZG, *Opći spisi 1922.* Dopis dekanata Istočno-pravoslavnoga bogoslovnog fakulteta Rektoratu Sveučilišta, Zagreb, 27. 4. 1922., broj 110.

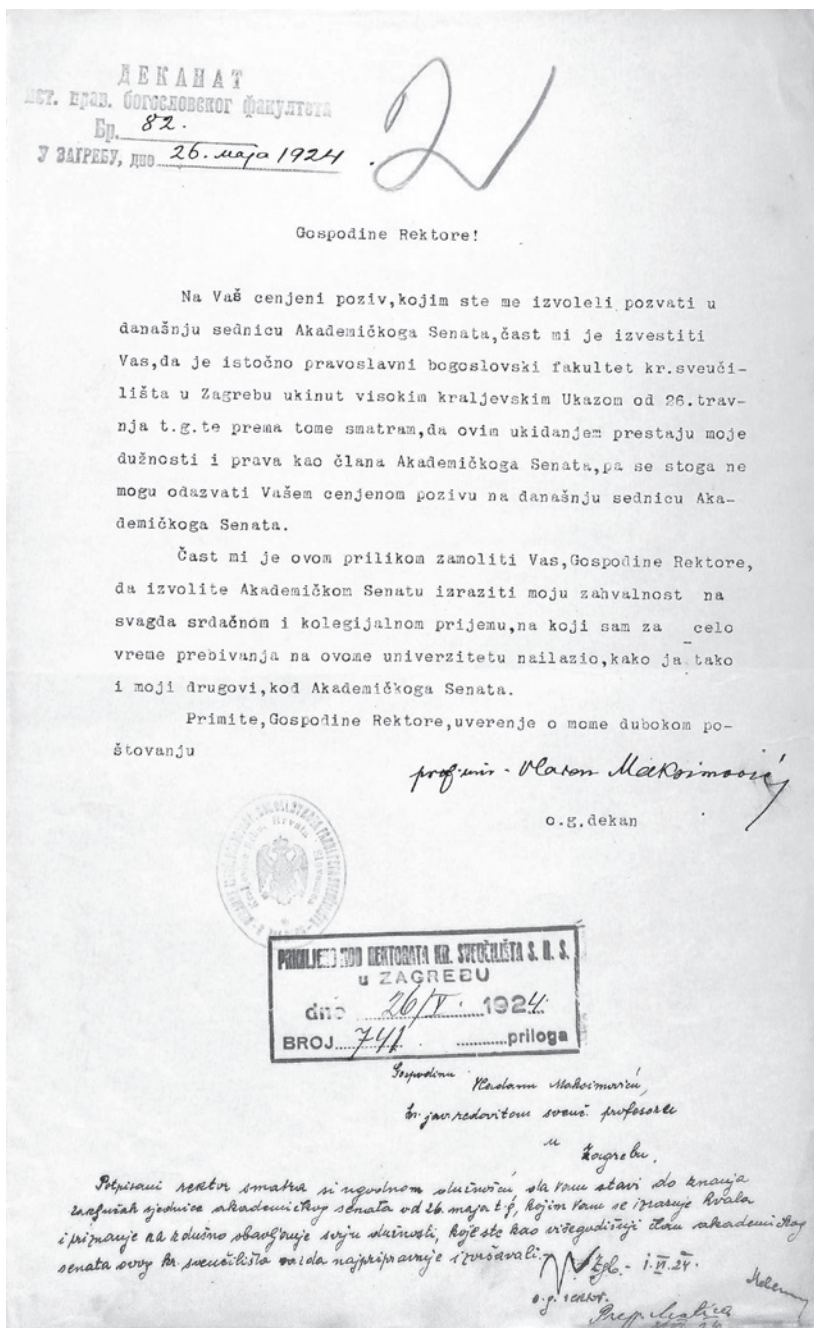
u sveučilišnoj auli 28. veljače 1922.¹⁵⁴ Semiz je poslije postao predsjednikom Srpske pravoslavne crkvene općine u Mostaru.

Zaključak

Na poticaj Josipa Jurja Strossmayera Hrvatski je sabor 1861. donio zakonsku osnovu o Sveučilištu u Zagrebu. Već tada se na saborskoj sjednici predlagalo da se u sklopu Sveučilišta osnuje pravoslavni fakultet na kojem bi studirali prvenstveno Srbi iz Habsburške Monarhije. O tom se pitanju tražilo i mišljenje srpskoga episkopata u Srijemskim Karlovcima, koji na to nije odgovorio. Ideja se ponavlja u Hrvatskom saboru i 1873. uoči otvaranja modernoga sveučilišta u Zagrebu. Vodstvo Karlovačke mitropolije odgovorilo je da to pitanje zadire u autonomiju te o njemu može odlučivati samo Srpski crkveno-narodni sabor, pred kojim se nije nikad pojavilo. Ideja se pojavljivala i poslije u Hrvatskom saboru, kao i u društvenom životu. Nakon stvaranja Kraljevstva Srba, Hrvata i Slovenaca u sklopu Sveučilišta u Zagrebu kao šesti po redu osnovan je 1920. Istočno-pravoslavni bogoslovni fakultet. Na njemu su studirali Srbi i ruske izbjeglice. Broj studenata bio je malen. Osam studenata dobilo je apsolutorije koje su potpisali dekan i rektor. Tijekom četiri godine djelovanja na Fakultetu su radila četiri profesora (Vladan Maksimović, Nikola Đurić, Dimitrije Stefanović i Milan Georgijević) i jedan suplent (Dane Trbojević). U izvođenju nastave još su sudjelovali kao vanjski članovi Eugen Sladović (honorarni docent) te redoviti profesor Pravo i državoslovnoga fakulteta Ernest Miler. Kad je riječ o insignijama, u četiri godine postojanja Fakulteta nije napravljen znak dekanske časti – dekanski lanac. Fakultet je bio u lošoj financijskoj poziciji, a njegovo postojanje izazivalo je otpor u Beogradu, Srijemskim Karlovcima i Srpskoj pravoslavnoj crkvi, koji je utihnuo nakon njegova ukidanja 1924. godine. Tim je činom završeno studiranje pravoslavne teologije u Zagrebu i Hrvatskoj, a posljednji pokušaj obnove iz 1942. nije zaživio.

---

¹⁵⁴ HR-UNIZG, *Knjiga doktora promoviranih u Sveučilištu Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca u Zagrebu, 1921.-1936.*

Slika 1. Posljednji dopis dekana Istočno-pravoslavnoga bogoslovnog fakulteta Vladana Maksimovića rektoru Sveučilišta u Zagrebu Stjepanu Zimmermannu s odgovorom rektora, popraćen pečatima Fakulteta i Rektorata (HR-UNIZG-9, Zbirka personalnih spisa zaposlenika Sveučilišta u Zagrebu 1874-1946. Dosje Vladan Maksimović, kut. F18k1)

Arhivski i neobjavljeni izvori

HR-UNIZG: Hrvatska, Arhiv Sveučilišta u Zagrebu.

Objavljeni izvori

Definitivni rezultati popisa stanovništva od 31 januara 1921 god. Sarajevo: Državna štamparija, 1932.

Dnevnik sabora trojedne kraljevine Dalmacije, Hrvatske i Slavonije držana u glavnom gradu Zagrebu god. 1861. Zagreb: Brzotiskom Antuna Jakića, 1862.

Saborski dnevnik Kraljevinah Hrvatske, Slavonije i Dalmacije. Godina 1872. – 1875., sv. I. Zagreb: Tiskarski zavod Narodnih novinah, 1875.

Stenografički zapisnici sabora kralj. Hrvatske, Slavonije i Dalmacije petogodište 1892. – 1897. L. do uključivo XCVII. saborske sjednice od 15. siečnja 1894. do 22. prosinca 1894., sv. III – godina 1894. Zagreb: Tiskarski zavod Narodnih novinah, 1895.

Stenografski zapisnici Sabora kraljevina Hrvatske, Slavonije i Dalmacije, petogodišta 1913. – 1918., sv. 6 – godina 1918. Zagreb: Tisak Kralj. zemaljske tiskare, 1918.

Stenografske beleške Privremenog narodnog predstavništva, sv. III. Beograd: Državna štamparija Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca, 1920.

Literatura

AGIČIĆ, Damir. „Svečanosti u povodu otvorenja Sveučilišta Franje Josipa I. u Zagrebu”. U: *Intelektualac, kultura, reforma: Ivan Mažuranić i njegovo vrijeme*, ur. Dalibor Čepulo, Tea Rogić Musa i Drago Roksandić. Zagreb: Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu; Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2019, 283-293.

ARTUKOVIĆ, Mato. *Srbi u Hrvatskoj (Khuenovo doba)*. Slavonski Brod: Hrvatski institut za povijest, Podružnica za povijest Slavonije, Srijema i Baranje, 2001.

CIPEK, Tihomir; MATKOVIĆ, Stjepan. *Programatski dokumenti hrvatskih političkih stranaka i skupina 1842. – 1914.* Zagreb: Disput, 2006.

СЛИЈЕПЧЕВИЋ, Ђоко. *Историја Српске православне цркве II*. Београд: ЈПЈ, 2002.

DELIĆ, Davor; GOLDSTEIN, Slavko, ur. *Sveučilište u Zagrebu*. Zagreb: Sveučilište u Zagrebu; Sveučilišna naklada Liber, 1979.

ENGELSFELD, Neda. *Prvi parlament Kraljevstva Srba, Hrvata i Slovenaca. Privremeno narodno predstavništvo*. Zagreb: Globus; Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Centar za stručno usavršavanje i suradnju s udruženim radom, 1989.

GROSS, Mirjana. *Izvorno pravaštvo: ideologija, agitacija, pokret*. Zagreb: Golden marketing, 2000.

GROSS, Mirjana. „Studentski pokret 1875-1914”. U: *Spomenica u povodu proslave 300-godišnjice Sveučilišta u Zagrebu*, gl. ur. Jaroslav Šidak, sv. I. Zagreb: Sveučilište u Zagrebu, 1969, 451-480.

KARAULA, Željko. „Prilozi za biografiju Milana Rojca (1855-1946.)”. *Cris* 13 (2011), br. 1: 319-337.

KLAIĆ, Nada. *O postanku Zagrebačkog sveučilišta*. Zagreb: Sveučilište u Zagrebu, 1969.

LUETIĆ, Tihana. „Prve studentice Mudroslovnog fakulteta kr. Sveučilišta Franje Josipa I. u Zagrebu”. *Povijesni prilozi* 21 (2002), br. 22: 167-207.

МАКСИМОВИЋ, Владан. *Увод у филозофију*. Београд: Издавачка књижевница Геце Кона, 1925.

МАТКОВИЋ, Hrvoje. *Svetozar Pribičević i Samostalna demokratska stranka do šestojanuarske diktature*. Zagreb: Sveučilište u Zagrebu; Institut za hrvatsku povijest, 1972.

МАТКОВИЋ, Stjepan. *Čista stranka prava 1895. – 1903*. Zagreb: Hrvatski institut za povijest; Dom i svijet, 2001.

PAVELIĆ, Ante. *Hrvatska pravoslavna crkva*. Madrid: Domovina, 1984.

PERIĆ, Ivo. *Hrvatski državni sabor 1848. – 2000.*, sv. 2: 1868. – 1918. Zagreb: Hrvatski institut za povijest; Hrvatski državni sabor; Dom i svijet, 2000.

POLIĆ BOBIĆ, Mirjana, gl. ur. *Sveučilište u Zagrebu 350 godina 1669.-2019*. Zagreb: Sveučilište u Zagrebu, 2019.

РАКИЋ, Радомир. *Православни богословски факултет у Черновцима*. Београд: Хришћанска мисао, 2009.

РАКОВИЋ, Александар. „Академска и политичка расправа о Богословском факултету током 1919. године”. *Српска теологија у двадесетом веку* 1 (2007): 110-125.

РАКОВИЋ, Александар. „Источно-православни богословски факултет Свеучилишта у Загребу 1920-1924.” *Српска теологија у двадесетом веку* 2 (2007): 221-238.

РАКОВИЋ, Aleksandar. „Karlovci Seminary: From one step to the level of the faculty (1914-1920) towards subsequent recognition of the faculty level (1925-1933)”. *Theological Views* 46 (2013), br. 2: 583-598.

РАКОВИЋ, Aleksandar. „Short Existence of the Faculty of Eastern Orthodox Theology at the University of Zagreb 1920-1924”. *Theological Views* 46 (2013), br. 3: 951-976.

Red predavanja u Sveučilištu Kralj. SHS u Zagrebu u zimskom poljeću 1921./1922. Zagreb: Tisak Kr. zemaljske tiskare, 1921.

Red predavanja u Sveučilištu Kralj. SHS u Zagrebu u ljetnom poljeću 1921./1922. Zagreb: Tisak Kr. zemaljske tiskare, 1922.

Red predavanja u Sveučilištu Kraljevine SHS u Zagrebu u ljetnom poljeću 1922. – 1923. Zagreb: Zaklada tiskare Narodnih novina, 1923.

Red predavanja u Sveučilištu Kraljevine SHS u Zagrebu u zimskom poljeću 1923. – 1924. Zagreb: Zaklada tiskare Narodnih novina, 1923.

RUMENJAK, Nives. *Politička i društvena elita Srba u Hrvatskoj potkraj 19. stoljeća. Uspón i pad Srpskoga kluba.* Zagreb: Hrvatski institut za povijest, 2005.

SIROTKOVIĆ, Hodimir. „Kratka povijest zagrebačkog Sveučilišta”. U: *Sveučilište u Zagrebu*, ur. Davor Delić i Slavko Goldstein. Zagreb: Sveučilište u Zagrebu; Sveučilišna naklada Liber, 1979, 17-112.

SIROTKOVIĆ, Hodimir. „Prvih 300 godina Zagrebačkog sveučilišta (1669-1969)”. U: *Sveučilište u Zagrebu*, ur. Smiljko Sokol. Zagreb: Sveučilište u Zagrebu, 1987, 15-110.

SIROTKOVIĆ, Hodimir. „Sveučilište između dva rata (1918-1941)”. U: *Spomenica u povodu proslave 300-godišnjice Sveučilišta u Zagrebu*, gl. ur. Jaroslav Šidak, sv. I. Zagreb: Sveučilište u Zagrebu, 1969, 125-172.

SOKOL, Smiljko, ur. *Sveučilište u Zagrebu.* Zagreb: Sveučilište u Zagrebu, 1987.

Sveučilište Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca u Zagrebu 1874-1924. Spomenica Akademikoga senata. Zagreb: Tisak zaklade tiskare Narodnih novina, 1925.

ŠIDAK, Jaroslav. „Sveučilište do kraja Prvoga svjetskog rata”. U: *Spomenica u povodu proslave 300-godišnjice Sveučilišta u Zagrebu*, gl. ur. Jaroslav Šidak, sv. I. Zagreb: Sveučilište u Zagrebu, 1969, 91-124.

ŠUTE, Ivica. „Sveučilište u Zagrebu 1918. – 1990.” U: *Sveučilište u Zagrebu 350 godina 1669.-2019.*, gl. ur. Mirjana Polić Bobić. Zagreb: Sveučilište u Zagrebu, 2019, 58-89.

ŠUTE, Ivica; ŠIMETIN ŠEGVIĆ, Filip. „Sveučilište u Zagrebu u ‘kratkóm’ 20. stoljeću”. *Hrvatska revija* 4 (2020): 37-44.

ŠIDAK, Jaroslav, gl. ur. *Spomenica u povodu proslave 300-godišnjice Sveučilišta u Zagrebu*, sv. I i II. Zagreb: Sveučilište u Zagrebu, 1969.

ШИЈАКОВИЋ, Богољуб; РАКОВИЋ, Александар. *Универзитет и српска теологија.* Београд: Православни богословски факултет, 2014.

VESELINOVIĆ, Velimir. „Kvestura Sveučilišta u Zagrebu”. *@rhivi* 12 (2023): 36-37.

VESELINOVIĆ, Velimir. „Pregled razvoja pravaške ideologije i politike”. *Časopis za suvremenu povijest* 50 (2018), br. 3: 583-620.

SUMMARY

The Faculty of Eastern Orthodox Theology at the University of Zagreb: Initiatives, Establishment, Abolition

In the article, the author deals with the Faculty of Eastern Orthodox Theology on the basis of archival material stored in the Rectorate of the University of Zagreb, the Notes of the sessions of the Croatian Parliament and relevant literature. The Faculty of Eastern Orthodox Theology was the sixth faculty established in the history of the University of Zagreb. Initiatives for its establishment, operation and position in the University, as well as its abolition, are presented. For the first time in historiography, a list of its full-time students and those who completed their studies is included. At the initiative of Josip Juraj Strossmayer, in 1861 the Croatian Parliament adopted the legal basis for the University of Zagreb. Even then, at the parliamentary session, it was proposed to establish a faculty of Eastern Orthodox theology within the university, where Serbs from the Habsburg Monarchy would study primarily. The opinion of the Serbian episcopate in Srijemski Karlovci was also sought on this issue, but it did not give an answer. The idea was repeated in the Croatian Parliament in 1873 on the eve of the opening of the modern university in Zagreb. The leadership of the Karlovci Metropolis replied that this issue cuts into autonomy, and that it could only be decided by the Serbian Church-People's Assembly, before which it had never appeared. The idea also appeared later in the Croatian Parliament as well as in social life. The Faculty of Eastern Orthodox Theology was founded in 1920 and Serbs and Russian refugees studied there. The number of students was small. Eight students received course complete certificates signed by the dean and the rector. During the four years of operation, four professors and one substitute worked at the Faculty. The faculty was in a bad financial position, and its existence was threatened by resistance in Belgrade, Srijemski Karlovci and the Serbian Orthodox Church, which subsided after its abolition in 1924. This act ended the study of Orthodox theology in Zagreb and Croatia, and the last attempt from 1942 did not come to fruition.

Keywords: Faculty of Eastern Orthodox Theology; study of theology; University of Zagreb; history of university; Croatian-Serbian relations